

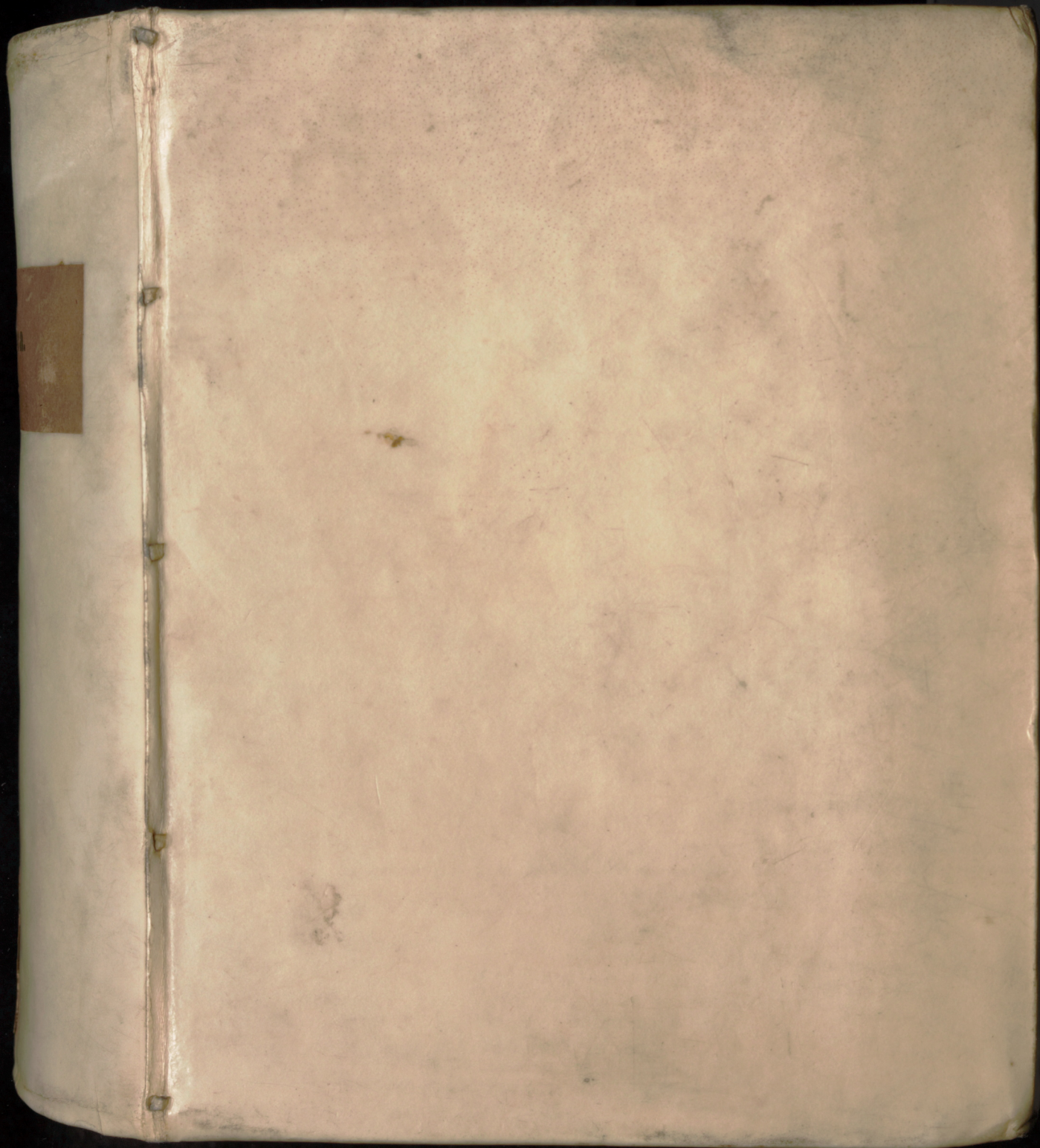
Avspiciis Rectoris Academiae Magnificentissimi, Serenissimi Principis Atque Domini Dn. Friderici Avgvsti, Electoratus Saxon. Heredis Etc. Etc. Vindicias Orationis Dominicae

Vitembergae: Literis Christiani Gerdessii, [1708?]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn89090121X>

Druck Freier Zugang

103

24/4

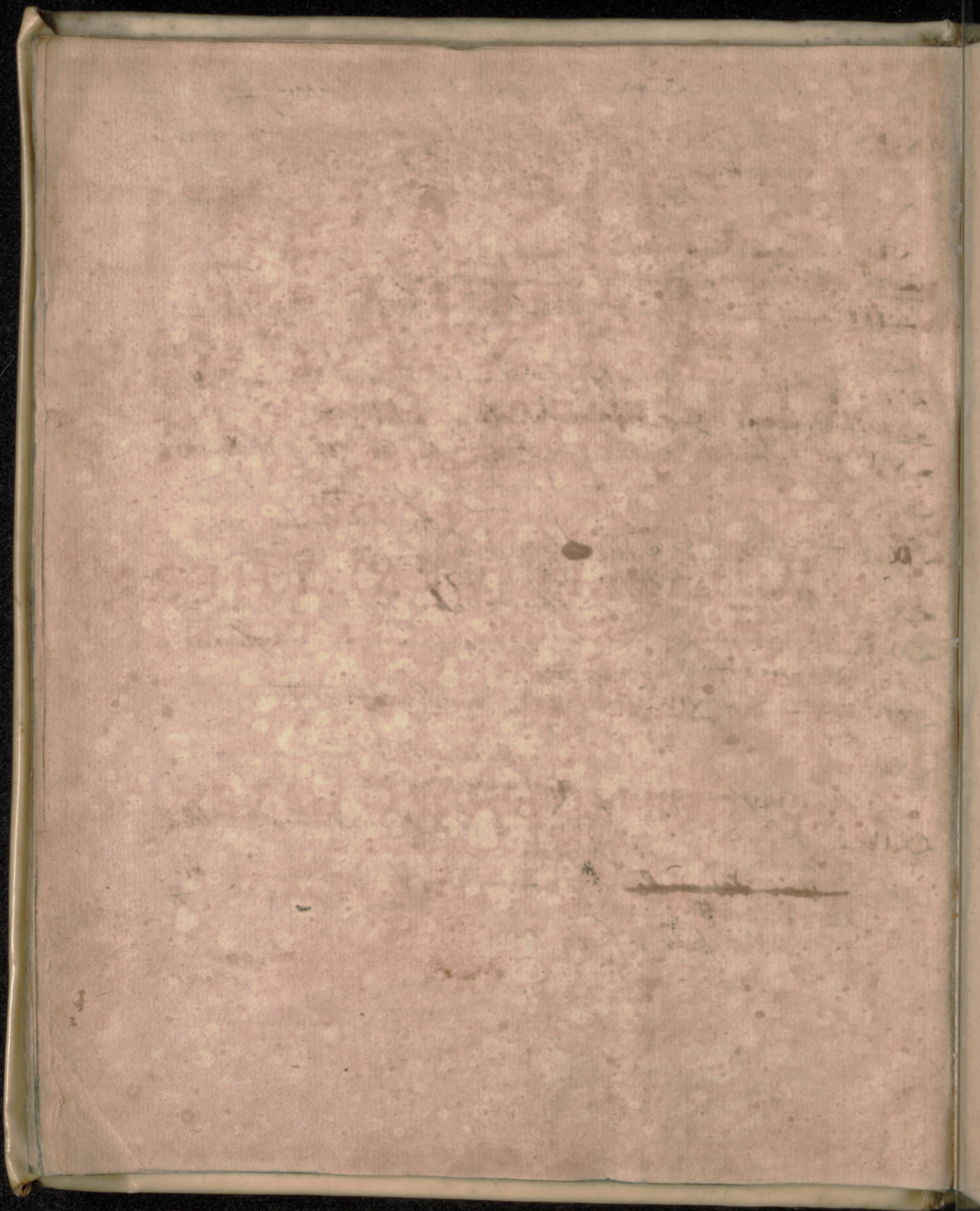
Fa 1092 (103.)

- I. N. Waltheri de Jesu ante Mariam Witt: 694. ~~694~~ rec: 709.
- II. J. G. Neumann de deo apostolis veteri et recentiori Eccles,
sua inferis 708 Witt.
- III. V. E. Gescheni de Bengelismo in Ritismo venato Witt: 708.
- IV. _____ De Paedagogia Magystraty religiosi Witt: 708.
- V. _____ De Periculis et conversionibus Hierarchiae Eccles.
Witt: 708.
- VI. _____ De J. Münsteri doctrina et factis atq; Arnoldi
admissis haec in parte lapsibus Witt: 708.
- VII. G. Wernsdorffii De methodo Pontifici gallicani pacem cum
Protestantibus per viam autoritatis 708 Witt.
- VIII. _____ De vicinis Oratorum Domi Witt: 708.
- IX. _____ De perpetuitate Ecclesiae Evang: Witt: 708.
- X. L. Bergenii De vocatione agrorum et piscium in Phoenicia Witt: 708.
- XI. J. F. Majeri De comitis Jaboticis a Christo Moysi et Elia 708.
- XII. _____ De iustitiae imaginis etnae et finem theologiae
proximum Gypsi: 708.
- XIII. _____ De doctrinae historia _____
- XIV. _____ De editionibus oppo. d. Lutheri _____
- XV. _____ In Epist. Pauli ad Rom: _____
- XVI. _____ An Josephus, honores suos Jacobus, Petri, et gannos
integros et innocens, contra peccatum et violavit _____
- XVII. _____ De Parentibus Lutheri _____
- XVIII. _____ De Laudo Secorum Apolo 709 _____
- XIX. J. C. Ortlobi De Epistolarum libris canonicis combustis Gypsi 708.
- XX. S. Schmägeni De Astrologia Judiciana _____ 709.
- XXI. G. Boettneri: An et qd. Sabbathum legendae scripial. _____
- XXII. J. C. Dachselii De uocatione Eliae Reg. XXVI. Gyp: 708.
- XXIII. C. Dylbergi De aqua sanguinis Matth. XXVII. 3-11 _____ 708.
- XXIV. B. G. Struvii De Myrona Mechaon et oculandam noei Pa,
tra et stahuden: 709.
- XXV. Anonymi Graebii fit D. sumstund Bell-regulung 709 Gyp.
- XXVI. J. C. Ortlobi De serpente et prouto cum Satana Gen. III. 1-15
Gyp: 708.

- xxvii. J. P. Hebenfreit De scandali naai et necessaria ad
 illud praxi Jena 708.
- xxviii. Depicti consequentibus culpa, reatu et poenis (P. Heben-
 freit) — 709.
- ~~xxix.~~ xxix. J. F. Budaei De observandis Pseudocapitulis oppositi
 Ant. Wandahlen Jen. 707.
- xxx. — De beatitudine in regno grae cogit. bibas. ve
 actuali salute viatorum. Jen. 709.
- xxxi. H. Opitii De candelabri Nofaici aed. structura,
 episcopi positi in sancto Jen. 708.
- xxxii. J. J. Wuchereri De Aethi ex structura ls & Noegels
 hincendo —
- xxxiii. J. R. Rus De lapidibus Stephani — 709.
- xxxiv. J. H. Stobler De Paulo venato pefore Rom: VII. 14 segg
 Jen. 708.
- xxxv. J. H. Boerfii De usu theologiae naalis in emendandae
 Aestget voluntatis — 709.
- xxxvi. C. A. Heumannii De xpo Suetonii 709.
- xxxvii. Dr. Alwin-Nicolas De in obfistis d. n. r. d. i. u. s. d. i. u. s.
 Christi. Zeller 708.
- xxxviii. J. Triebachorii De Philofophia fore meoris et iusu
 adueta Clementis Alexandr. Hala 708.
- xxxix. J. J. Breithaupti De vera dei reueng. d. notitia 707.
- xl. Anonymi De stulo theologia et Philof. p. f. h. u. m. o. b. i. e.
 tionum de p. h. o. n. e. Helmsf. 709.
- xli. J. A. Schmeideri De absolute mortuo q. u. o. m. m. u. n. i. c. a. t. o. r. i. s.
 tympanicor. in ecclesia graeca Helmsf. 709.
- xlii. C. Fontagii De i. s. o. r. i. s. l. e. n. o. v. e. r. u. m. E. u. l. e. s. m. a. g. i. s.
- xliiii. C. Fontagii De machinagibus aliquot religiofis, ob
 quos Noeteri p. b. a. Art. xviii. A. C. d. a. m. n. a. n. t. i. s. m. u. n. i. c. i. s.
 J. u. s. p. h. o. l. o. m. A. l. t. o. n. i. s. 708.
- xliii. — Ergo iocetes primus 709.
- xlv. G. J. Zeltneri De cruce Pauli — Cor. XII. 7. Crux Episcopi
 tarum Aldorf. 707.
- xlv. — De bono & prophetae eruditio — 708.
- xlvii. — De Chronotaxi Millenari ab O. C. quavis 709.

- xxviii. De Jobello aetheranorum (G. Mollari)
 Altorf: 704.
 xxix. J. H. Maji: De origine, vita & scriptis Domini Jacobi
 Abrahamae I. de Maji Altdorf: 708
 L. J. W. Jägeri Defensio Imperatoris Josephi I. a Curia Lem.:
 Ellas Tubingae.
 LI. J. C. Gaffi: De Baptismo 706.
 LII. M. Hillen Episcopi Debara 707 —
 LIII. — De sensu verborum Jobi c. XIX. 25. 26. 708 —
 LIV. B. Wagneri De vita rectorum in fide Gal: W. 708
 LV. J. Kolmodini Miles Officiarius spiritualis stans et cadens. Witt 708.
 LVI. J. Esbergii De Monarchia aeterna Upsal: 708.
 LVII. B. Bassacci De clauibus Petri Matth. XVII. 19. Joh. XXI. 23
 CVIII. — De mutabilitate & stabilitate
 stabilitate in scripturis & Arminii Glosa. 708.
 LIX. J. Trellendi De Theologia Paradisi aeterni fidei
 integri Glosa: 707.
 LX. J. Meyeri De Visionibus Ezechielis Haveronia 707
 LXI. G. H. Goezii De Theologia sub auspiciis novorum officiorum
 Demortuis Sebica 708
 LXII. — De XIV. Opitulacionibus q. Louth: arystum (ad S.
 Schomier) sub: 708.
 LXIII. Fructus Scribri ab his in Religione Veritatis
 W. L. Hofmayeri Glosa (Anonymi) Smalc: 708.
 LXIV. C. Obadie De discrimine v. Xpianis m. et ortho.
 Anonymi Glosa 708.
 LXV. — De v. Xpianis m. et ortho. in
 v. Xpianis m. et ortho. in v. Xpianis m. et ortho.
 in v. Xpianis m. et ortho. 708.

Q. D. B. V.
AVSPICIIS

VIII.

RECTORIS ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMI,
SERENISSIMI PRINCIPIS ATQVE DOMINI
DN. FRIDERICI AVGVSTI,
ELECTORATVS SAXON. HEREDIS
ETC. ETC.

VINDICIAS
ORATIONIS
DOMINICAE,

PRAESIDE

GOTTLIEB VVERNSDORFIO,
SS. Theol. D. & Prof. Publ. & Alumn.
Saxon. Ephoro,

D. XXX. AVG. c1515cc VIII.

E CATHEDRA D. LVTHERI

AD DISPVTANDVM PROPONET

M. HENRICVS ROTHIVS,
SAGANO-SILESIVS.

VITEMBERGAE, LITERIS CHRISTIANI GERDESIL

VIII

D. A. V. A. V. S. P. I. C. I. U. S.

RECTORIS ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMAE
SERRAENSIS P. T. FACIENS ATQUE DOMINI
DN. FRIDERICI AUGUSTI

ELECTORIS SACHS. HEREDIS
E. C. E. C.

VINDICIAS

ORATIONIS
DOMINICAE

PRÆSIDII

GOTTLIEB VERNSDORFIO

Sc. Theol. D. & Prof. Publ. & Alum.

Canon. Episcopi

D. XXX. AUG. CLASSE VIII.

E. CATHEDRA D. P. THEOL.

AD DISPUTANDUM PROPOSIT.

M. HENRICVS ROTHIVS

SAGANO-SILESTVS

VITENBERGAE LITERIS CHRISTIANI GERDESII

I verum est, quod nemo dubitat, dignitatem effecti ab auctoris excellentia pendere, non est inficiandum, formulam precandi, quam Orationem Dominicam appellamus, tanto reliquis omnibus esse anteferendam, quanto generis humani stator, atque vindex, mortales omnes, virtute, sapientiaque antecedit, ac superat. Johannes Baptista, ut erat divinitus constitutus, suo qui ministerio, novi foederis tempora, dedicaret, viamque pararet Domino; ita, cum non ignoraret, quantum situm esset in precibus, discipulos suos modum, rationemque vere precandi, sive sponte quadam, sive rogatus, docuit. In qua etsi procul dubio desiderari nil potuit, quum in ea praescribenda non minus, quam in habendis ad populum concionibus, immediato Numinis afflatu usus sit; tamen, ne qua in re vel Sponsus inofficiosior amico, vel Dominus inferior servo videretur, voluit & ipse Servator, peculiarem orandi formulam suis proponere, maxime cum, ut faceret, a quodam e discipulis rogaretur. Tradidit ergo eam tam plane, sapienter, ac breviter, ut singula verba, singulaeque sententiae de auctoris divinitate testentur. Apostoli vero prompte cupideque arripuerunt eam, historiisque a se scriptis insertam posteris magno studio commendarunt. Hos secuti Ecclesiae Doctores, quos Patres dicere solemus, non modo summis eam laudibus extulerunt, sed & iustis prope Commentariis illustrarunt. Cyrillus Hieros. *εὐχὴν θεοδιδάκτων*: Tertullianus, *totius Evangelii breviarium* appellavit. Non temere actio est instituta sacra, cui illud precum sanctissimarum compendium, non, velut condimentum quoddam, aspergeretur. Et est, cur inter divinae providentiae testimonia

nia numeremus, quod, cum, durante Pontificum R. tyrannide, optima quæque vel corrupta, vel prorsus ejecta fuerint, Precationi tamen Dominicæ pretium suum, honosque confiterit. Quæ sicut plerisque omnibus instillata fuit a puero, & inculcata fideliter, ita quin ejus beneficio multorum procurata sit salus, erroresque vel prohibiti, vel saltem debilitati, non dubito. Lutherus autem, repurgaturus sacra, non modo id operam dedit, ut inter capita religionis præcipua relatam ad posteros propagaret, sed & multo, quam ante, explicatiorem, magisque dilucidam redderet. Intelligebat enim vir summus, preces sacrorum omnium nervum esse, nec salvum esse posse, sanctissimum illud, quod inter Deum & homines intercedit, vinculum, nisi ardens Oratio cum ceteris religionis partibus jungatur. Hac mente, sacrosanctam formulam singulari commentario illustravit, quem, omisso auctoris nomine, Italo sermone redditum cum aliquando vidisset, legissetque apud Venetos, *Ordinarius*, penes quem librorum publicandorum censura est, mirifice delectatus eodem, dixit: *Benedictus sit, qui Orationem Dominicam sic explicavit: & benedictæ manus, quæ ista omnia scripserunt. Beati oculi, qui vident ac legunt: beata corda, quæ credunt, & hoc præeunte libello ad Deum clamant: teste Cyr. Spangenberg. Conc. XII. de Luth. l. D. 6.* Lutherus autem non contentus nervose ac breviter explicuisse Precationem, metro etiam reddidit, & in *hymni* formam redegit, quem *Jo. Weissius*, vir integer ac cordatus, quique senex admodum a Pontificiis ad Nostros transit, eo usque admiratus fuit, ut diceret ad Cyriacum: *Hoc uno carmine scripto plurapræstitisse Lutherum, quam universa Scholasticorum turba, cum omnibus suis commentationibus, sub Papatu.* Vid. *Span-*

Spangenberg. in Citbar. Luth. P. III. f. 81. Quæ dum apud me reputo, non possum non ingemiscere infelicitati seculi nostri, quo nunc divina formulæ hujus origo, nunc partitio & distributio, nunc sententia ipsa & explicatio varie infestatur, ac læditur. Memores ergo illius, quod haud ita pridem publica dissertatione promissimus, *Vindicias* sanctissimæ hujus formulæ adornabimus, eandemque a recentiorum quorundam corruptelis, & cavillationibus asseremus. Cui instituto Numen immortale, pro magnitudine suæ gratiæ, prolixissime faveat!

§. I. Ac omnibus quidem relictis, vera Precationis hujus nobis vindicanda origo est. Etsi enim hujus divinitas eo usque explorata, & certa poterat videri, ut non temere posset a quoquam in dubium vocari; nihilominus tamen hoc tempore, quo artis, & ingenii, esse creditur, omnia novare, nihil intactum, aut intentatum relinquere, a præposteris *Cabbala* admiratoribus eadem manifesto sollicitatur. Hos enim si volumus audire, omnis illa precandi formula non primum a Servatore concepta, sed particulatim a Judæorum majoribus tradita, & e fragmentis Cabbalæ in corpus quoddam collecta fuit. Recito verba *Jenensis Theologi*, (hic enim illius auctorem se esse profitetur) in *Observ. I. T. I. Hal. §. XII. & XIII. Summa*, inquit, *doctrinæ Christi & Johannis fuit: Oeconomia regni cælorum per Christum erigendi. Eadem fuit summa doctrina Cabbalistica, quippe que unice tendebat ad מלכות, unice eo erat comparata, ut œconomiam regnorum divinatorum, præcipue Messia exhiberet. Iisdem ergo verbis cum summam doctrinæ suæ exprimat Servator, quibus Cabbalista, quis dubitet eum hoc ipso Cabbalam istam dogmaticam veterum Ebræorum suo appro-*

A 3 basse

basse calculo. Sed hoc forte nemini adhuc observatum est, in ipsa Oratione Dominica doctrinam sephiroticam velut in compendio exhiberi. Quod ita demonstro. Potest Oratio Dominica in duas dividi partes, quarum prima Deum, ad quem preces fundimus, & œconomiam regni divini, altera hominum miseriam & calamitatem præcipue respicit. In priori petere jubemus; Sanctificetur nomen tuum. Nomen scilicet יהוה quod juxta Cabbalistarum doctrinam tres personas Trinitatis denotat. Namque Deo Patri quin hoc nomen conveniat, nullum est dubium. De Filio fatentur hoc Cabbalisticæ, dum inter cognomina דָּ כַמָּה referunt Jod Tetragrammati. De Spiritu S. itidem, dum inter Cognomina דָּ בִּינָה referunt He secundum Tetragrammati. Ergo hic statim exhibentur tres Sephiroth. Cum his in secunda petitione conjungitur regnum: adveniat regnum tuum, ut scopus & finis totius theologiae Cabbalisticæ, sapientissima œconomia regnorum divinatorum, indicetur. Medium autem, administrandi regna ista divina, consistit in exercitio divinatorum attributorum, quæ hic conjunctim per voluntatem divinam exprimuntur: fiat voluntas tua. In sequentibus ad conditionem eorum, qui in regno Ecclesiæ vivunt respicitur. In clausula autem denuo regni injicitur mentio, idque in solidum Deo vindicatur, tuum est regnum. Hinc præcipua attributa divina subjunguntur: & potentia זְכוּרָה, quæ est Sephirab quinta, & gloria הוֹר quæ est sephirab octava, ad potentiam autem commode referri potest etiam גְּדוּלָה sive magnitudo, quæ est Sephirab quarta, uti ad gloriam תְּפִאֶרֶת decus seu pulchritudo, quæ est Sephirab sexta; additur denique in sempiternum, quorsum reliquæ duæ Sephiroth נֶאֱחָד & נֶאֱחָדִים victoria & eternitas commode referri possunt.

§. II.

§. II. Fateor, hæc tam horrida esse, & crassa, ut sine intiini doloris, & justæ indignationis sensu, legere non poterim. Quid enim hoc est aliud, quam Magistrum magistrorum ad Cabbalistarum subsellia revocare, aut æternam, infinitamque Sapientiam plagii cujusdam arguere, quæ ex Iudæorum doctrinis sephiroticis quendam formularum centonem confuerit.

§. III. Neque tamen *primus*, quod putat Observator, præposteram illam, ne dicam impiam, de origine Orationis Dominicæ opinionem animo suo concepit. Multo enim prius *Baro Knorrius de Rosenroth*, quem *Christiana religionis capita ad Cabbalam inflexisse* Observator ipse commemorat, in Oratione Dominica, quædam doctrinæ Cabbalisticæ vestigia sibi visus est invenisse. Fatetur hoc ipsum in *Introduct. ad Hist. Philos. Ebr. p. 237.* idque serius a se deprehensum esse insinuat. Interim, ne omnis pulcherrimi inventi gloria sibi eripatur, subjicit, *alia ratione, quam Knorrius, applicationem Cabbalæ ad Orat. Dominicam sese instituisse.* Quo ipso uti tacite agnoscit, eidem sese exposuisse corrumpendæ veritatis periculo, in quod *Knorrium* incidisse videmus, quem *nimio commendandi Cabbalam & cum doctrina Christiana conciliandi studio eo usque abruptum scribit, ut parum abfuerit, quin in hanc injurius esse visus sit, l. c. p. 244.* ita hoc unum adjecisse mihi liceat, quod eadem multo ante *Knorrium* senserit *Alex. Morus*, qui suis in *Notis ad N. T. f. 316.* edit Salmur. ita scribit: *Filii Dei jam liberati ex manu diaboli Patrem cœlestem compellant. Ne nos inducas, iniquunt, in tentationem, sed (hoc enim proprie servare est: nam aliud est Servator Latinis, σωτηρ Græcis) serva nos ab occurso mali; quemadmodum Iudæi precantur,*

cantur, NB. quorum fórmulas toto hujus Orationis tractu Dominus adfcivit.

§. IV. Non igitur est, cur istud *primum* sibi observatum fuisse magnopere gloriatur, quum & ante ipsum *Knorrius*, & ante Knorrium *Morus*, eadem in sententia fuerint. Interim si de Doctoribus orthodoxis, & A. Confessionis societatem profesfis, loqui volumus, certum est, neminem, ante *Observatorem Halensem*, talia scripsisse. Reverentius enim de Origine ac initio sanctissimæ formulæ sibi statuendum esse putabant, quam ut a *nugis*, ut ipse Observator nominat, & *ineptiis Cabbalisticis* derivarent. Quapropter cum in *Disput. de Osiandrisimo in Pietismo renato*, originem errorum in Osiandro, a nimio *Cabbala* studio deduxissem, idem illud in Observatore Halensi, diffimulato tamen illius nomine, reprehendi. Etsi vero nec primus nec solus id fecerim, quum *Bücherus*, *Bergerus*, alique, nunc ex instituto, nunc ex occasione, præposteram Cabbalæ, admirationem in Observatore notarint; nihilominus tamen id adeo male habuit Jenensem Theologum, ut peculiari Disquisitione *de moderamine inculpatæ tutela*, mecum hac de causa expostularit. Et quidem quo consilio, quaque de causa, de Cabbala paulo severius sententiam dixerim, alio loco jamjam exposui. Nunc autem liberabo fidem, quam dedi, & quoniam Observator totam Orationem Dominicam resolvit tandem in Cabbalam, hac occasione quid mihi de illa videatur, edisseram.

§. V. Observator in *Disquis. de moder. inculp. tutela* nihil a veterum Theologorum mente alienum vel *adhuc docere*, vel *unquam se docuisse* jactat. Queritur igitur de illata sibi injuria, omnemque contentionis nonnecessariæ, &

exci.

excitati diffidii culpam in me derivat. Rectene, an secus, videbimus. Nimirum, quod ad *Cabbalam* in genere attinet, eam cum veteres quidam, tum recentiores in *puram*, & *impuram* distinguunt. Hanc *posteriolem* rejiculam esse, spuriamque, ac nugatoriam, fatentur utrique. Eam igitur in rem nil addo. Priorem vero seu *puram* aliter veteres, aliter recentiores describunt. Illi enim, utpote *Waltherus*, *Glassius*, *Carpzovius*, *Pfeifferus*, per eandem nihil aliud intelligunt, quam idoneam *explicationem & applicationem Scripturæ* viva voce traditam, & ad posteros propagatam. Quia enim in lege Dei multa occurrunt vaticinia de Christo, typi ac umbræ, multa item dicta, ut sic loquar pręgnantia, & sensu mystico turgida, hinc utique opus fuit institutione quadam, quo & explanarentur difficilia, & evolverentur dubia, & illustrarentur obscura, vaticinia denique ad Christum, typi ad antitypum, umbræ ad corpus referrentur. Atque hanc quidem institutionem hominum, per interpretationem Scripturæ, veteres illi Theologi traditionem, seu *Cabbalam puram*, nominarunt. Sic *D. Waltherus* Sen. in Offic. Bibl. §. 668. p. m. 523. *Vox*, inquit, *Cabbalah* denotat 1) *sensum illum mysticum, quem Spiritus S. in Scripturis intendit.* - - 2) *Mendacium Iudaicum, de Lege oretenus tradita &c.* Et *Glassius* Philol. S. L. II. Tract. 2. Sect. 3. Art. 7. scribit: *Cabbala vera, & pura nihil aliud est, quam mysticus Scripturarum S. intellectus.* *Pfeifferus* autem in Crit. S. c. VII. Sect. 2. Qu. I. *Nos*, inquit, *distinguimus inter Cabbalam, sumptam pro orali propagatione divinatorum mysteriorum, quomodo patimur ut Adamo accepta referatur; & pro alphabetaria illa Scripturam explicandi ratione &c.* *Carpzovius* *Cabbalam* ortam fuisse *bariolatur* e *mercablah*,

quæ fuerit, ut ipse loquitur, *mere μυστικῶν, mystica, & pro Objecto habuerit mysteria in religione illa, quæ maximam partem typica fuerit, imprimis in forensium & ceremonialium Legum observatione, recondita.* E quibus patet, veteres Theologos, quorum sese auctoritate tueri studet aduersarius, Cabbalæ purioris nomine nihil aliud intellexisse, quam *Scripturæ in locis difficilioribus interpretationem, typorum ad antitypum, umbrarum ad corpus accommodatorem, mysticique imprimis sensus investigationem.* Huiusmodi vero Cabbalam tantum abest ut vel improbem, vel in populo Dei obtinuisse negem, ut potius salva veritate ne quidem in dubium vocari posse existimem. Nec enim ea in gente, quam Deus suum in peculium elegerat, deesse potuerunt idonei homines, qui typos & mysteria evolverent, & quomodo ad Christum ejusque beneficia referenda essent, monstarent. Itaque apud Israelitas non modo fuerunt Prophetæ, qui nova revelarent, canonemque divinum extenderent, sed etiam sacerdotes, & divinæ legis consulti, qui pridem revelata custodirent, defenderent, explicarent, juxta illud *Mal. II, 7. Labia sacerdotis custodiant legem, ut ex ore ejus petatur lex, quia est angelus Dei, Domini Zebaoth.* Quoad igitur vel ab Adamo, vel a Patriarchis, vel primogenitis, vel horum successoribus, verbum Dei recte & explicatum & applicatum fuit, tamdiu obtinuit apud Israelitas *Cabbalab*, vel traditio, eademque *pura*, quæque adeo non fuit aliquid *præter*, & *contra* Scripturam, sed fuit ipsissima Scriptura recte cum explicata, tum applicata.

§. VI. Habes veterum de Cabbala *pura* sententiam: Nunc quid de illa Observationis auctor statuerit, videamus. Hic Cabbalam *puram* describit tanquam aliquid 1) *præter*
Scriptu-

Scripturam, vel a *Scriptura diversum*. Primo enim 1) Moses, præter *divine* humanæque sapientiæ capita, quæ historiæ suæ inseruit, *alia quædam, & sublimiora quidem, Philosophia capita orali traditione propaganda* dicitur accepisse in *Hist. Ebr. §. XIII. p. 35.* 2) Inter Cabbalæ purioris fragmenta & reliquias referuntur a B. argumenta quædam historica, utpote *de Mosis institutione in mysteriis Ægyptiorum, de Janne & Iambrè Mosis resistentibus, &c.* quæ in Scriptura N. T. leguntur, in Scriptura vero V. T. non extant, adeoque, iudicio adversarii, *præter, & extra Scripturam*, sunt propagata ad posteros. 3) Patriarchæ, Moses, & Prophetæ ritus, dicta, & facta dicuntur adhibuisse tanquam *mysteriorum symbola*, de quibus tamen denuo in Scripturis nec vola, nec vestigium apparet. Denique 4) typorum ad Christum accommodationem, factorum certorum notitiam, interpretationes Scripturæ allegoricas, dogmatum quorundam symbola, de quibus in Scriptura V. T. nil legitur, & quibus tamen Scriptores N. T. hinc inde usi sunt, e Cabbala derivat, eandemque adeo tanquam aliquid a Scriptura diversum manifesto describit.

§. VII. Imo vero eam II.) tanquam aliquid *Scripturæ contrarium* describit. Negat enim dubium esse, quod & *Apostolus Paulus cultus Levitici partes ad Messiam applicando, & ceteri Scriptores Sacri N. T. dicta vet. Testamenti*, in quibus de Messia non agitur, *itidem ad Messiam referendo, Cabbalam Ebræorum fuerint secuti.* Quod si Cabbala etiam *purra*, quædam V. T. loca, in quibus *de Messia non agitur*, nihilominus retulit ad Messiam, sequitur, quod & Cabbala Scripturæ, quatenus alienam ei sententiam affinxit, contraria fuerit, & Scriptores eam secuti, errorem commiserint,

loca Scripturæ aliter intelligendo, quam fuerant ex mente Spiritus S. intelligenda. Quo ipso uti adæquata Scripturæ Θεο πνευσία, & divinorum Amanuensium in scribendo infallibilitas manifesto negatur; Sic bene fecerit Observator, si, quæ forsân imprudentius scripsit, declinandi, quod dedit, scandali causa, publice retractarit.

§. VIII. Nihilominus tamen III.) eadem hæc Cabbala tanquam divinum quid, & ipsis *Scripturis suppar*, & *equiparandum* laudatur. Initio enim α) si Observationis auctori credimus, primi ejus auctores dogmata ejus *ex divina revelatione* hauserunt l. c. p. 3. Etsi enim l. c. de *Philosophia mystica*, seu Theosophica loquatur, mox tamen hanc ipsam ex Ebræorum Cabbala fluxisse docet, quo pacto fieri nequit, quin eadem & *Cabbala*, & quæ ex illa manavit, *Theosophica Philosophia*, sit statuenda origo, nimirum revelatio divina. Conf. *Hist. Philos. Ebr. §. XIII. p. 35.* quo loco Moses Cabbalæ capita ab *ipso Deo edoctus* dicitur. β) Interpretationes allegoricas Apostoli acceperunt per Cabbalam, imo integri N. T. libri, utpote *Epistolæ ad Colossenses, Ebraeos, Apocalypsis* ex eadem deprompti sunt, *vid. Observ. Hal. T. I. Obs. I. n. XIV. XV.* γ) Colossenses etiam & Ebræi, aliique ad veram in Christum fidem per Apostolos, non tam quatenus verbum Dei, quam quatenus Cabbalistica proposuerunt, perducendi fuerunt l. c. p. 8. 9. Denique δ) hæc ipsa de causa, quod e Cabbalæ fragmentis fere contextos putant, *Syracidem, & Sapientiam* Arnoldus, Gundlingius, aliique pro *Canonicis* habere non dubitant. *vid. Arnoldi Sophia & Obs. Hal. T. V. n. XIII.* Conf. *Celeberr. D. Fabricius L. III. Bibl. Græcæ p. 735.* nec non, si placet, *dissertatio nostra, quod liber Sapient. & Eccles. pro Canonicis non sint habendi.*

§. IX.

§. IX. Imo vero IV.) Cabbala non obscure ipsa quoque *Scriptura præstantior* habetur. Pro illius enim opinione *Scriptura* pertinebat ad *vulgus*: Cabbala ad *viros sapientia laude inclutos*. Illa circa *rudimenta* quædam: Hæc circa *sublimiora Sapientie capita* versabatur. Comparaturus igitur B. *Scripturam* & *Cabbalam*, illius libros *exotericos*, hujus *esotericos*, & *acroamaticos* appellare non dubitavit in *Hist. Philos. Ebr. p. 35*. Quo nomine quum merito suo notatus a *Büchero Celeberr.* fuisset in *der Zugabe des XII. Pietist. Monats* sub init. Noster permoleste id tulit, causatus, *maximam sibi fieri injuriam, & animum malignum prodi, ab adversariis, quum non ipsam Scripturam S. sed Philosophiam e Scriptura deductam exoterica Philosophia nomine insignierit, in Moderam. p. 88.* Ita, nimirum, cum injuria de injuria querendum erat. Enim vero in *Hist. Phil. Ebr. l. c.* conceptis verbis scribit: *divinae humaneque Sapientie capita historia sua Moses inseruit: Deinceps alia quadam, & sublimia Philosophia capita, quæ ab ipso Deo edoctus fuerit, viri Sapientia laude inclutis orali traditione propaganda commisisse dicitur. Hinc duo enata scribit Philosophia genera: Esotericum in se u Acroamaticum & exotericum. Illud quoque Cabbalam appellatum fuisse.* Hæc ipsissima adversarii sunt verba, tantum brevius repetita. Quo autem jure nunc negat, sese *Scripturam ipsam pro exoterica habuisse?* Etenim illa per *Mosen Historiæ S. inserta capita nonne ipsius Scripturæ S. partem constituunt?* Atqui hæc adversario *Philosophia exoterica l. c.* dicitur. Ergo *Scriptura, ipsa Exoterica* appellatur. Nec enim est, cur in vocabulo *Philosophia* latibulum sibi quærat, quum & *Judeos olim, & initio Christianos* hoc nomine religionem ipsam insignivisse

ex *Philone*, *Justino M.* aliisque ignotum ei esse non possit. Itaque, merito ista sibi objecta esse, intra se convictus, excipit demum: *distinctionem illam ad methodum saltem, modumque tradendi esse comparatam*: Nec magis per eandem de dignitate Scripturæ detrahi, quam de dignitate ipsius Theologiæ *Catechetica*, quæ & ipsa, in oppositione ad *Systematicam*, vel *acroamaticam*, *exoterica* appelletur. Sed enim, ut ipse largitur, in Theologia *acroamatica* plus esse *ingenii, eruditionis, laboris* quam in *Catechetica*, ita hanc, qua dignitatem, non utilitatem, inferiorem esse *acroamatica* differi non potest, cum subtilitas, methodi *æmplexiva*, rerum sublimitas atque copia sint hujusmodi, ut omnino quandam præ alio dignitate, præstantiamque concilient. Si proinde in *Cabbala* & sublimiora divina Sapientiæ capita, & accuratiori ordine, & ubertate rerum majore, traduntur, quam in ipsa Scriptura, quin hac illa inferior debeat haberi, dubium esse non potest.

§. X. Vidimus Theologorum nostrorum, vidimus, Observatoris de *Cabbala pura* sententiam. Comparemus nunc unam cum altera, & facile apparebit, quantus inter eos dissensus detur. Laudati Theologi *Cabbalam puram* vel cum ipso *Adamo*, & Ministerio in Ecclesia publico: Auditor observationis cum *Mose* demum cœpisse scribit. Illi *Cabbalam* non nisi *veteram*, & ab ipso Deo traditam explicuisse & applicasse: Hic *novam* eandem attulisse statuit. Illis *Cabbalistarum sensum mysticum*, e verbis Scripturæ, eruerunt: Huic iidem, per symbola a se inventa, rebus, in Scriptura propositis, *sensum quasi mysticum induxerunt*. Secundum illos *Cabbala obscuriora illustravit*: Secundum hunc, clara & *illustra obscuravit*. Secundum illos, *Cabbala sensum e ver-*
bis

bis Spiritus S. *eruit*: Secundum hunc, dicta aliter quam fas fuit, interpretando, in verba Spiritus S. *intulit*. Illorum opinione Scriptura fons est & fundamentum *Cabbale*: Hujus autem opinione, Cabbala fons est, & fundamentum *Scripturæ*. Illorum opinione Cabbala purior, *materialiter*, & *fundamentaliter* spectata, est ipsa Scriptura S. hujusque sensus mysticus: Hujus autem sententia, Cabbala est quoddam Dei verbum nunquam in literas relatum, sed a majoribus acceptum, sollicitaque, ac justa serie, *ore solo*, per omnia secula propagatum, adeoque a scripto Dei verbo *specificè* diversum. Verbo: quantum datur inter Cabbalam *puram* & *impuram*: Sanam Nostratium opinionem, & ineptam Iudæorum de illa persuasionem, tantum inter Theologorum veterum, & Observatoris, de Cabbala, sententiam, datur discriminis. Qua igitur, non dixerim fronte, sed conscientia, nostratium pro se allegare consensum, & semel, iterumque, ac tertium, gloriari potuit: *nihil se NB. unquam aliud docuisse, aut docere voluisse, quam illi docuerint. Moderam.*
p. 39. 40. 41.

§. XI. Namque si ferendum est, ut declinare non possumus, de Observatoris opinione iudicium, velimus nolimus dicendum est, eandem a) non esse *Nostram*, vel ulli Nostratium Theologorum probatam, quod supra numero plurimis, firmissimisque argumentis ostendimus; sed potius b) *mere Judaicam*. Quod quidem nullo negotio probo. Si quis enim quærat, quid Iudæorum sit Cabbala? respondeo cum *Walthero Sen. quod sit mendacium Judaicum, de lege ore tenus tradita, quam dicunt Iudæi expositionem esse legis scriptæ, eamque Moſen diebus illis XL. totidemque noctibus, in monte Sinai, ex Dei ore didicisse, & sine ea multa legis*

legis precepta ambigua, obscura, & interdum pugnantia intelligi non posse, eamque in Talmud postea relatam perbibent, in Offic. Bibl. p. m. 524. Eadem docet B. in Introd. ad Hist. Philos. Ebr. §. XIII. p. 35. Moses, inquit, dum rerum omnium origines, reipublicaque Israelitica primordia, gentisque hujus historiam, literarum monumentis consecrare secum constituit, simul precipua sapientie capita inseruit, & ita adferos ea propagavit posteros. Sunt vero, qui alia quedam, & sublimiora quidem philosophie capita, que ab ipso Deo edoctus fuerit, cum viris quibusdam sapientie laude inelytis, orali traditione ad posteros propaganda, commisisse autumant, eo quod hec ita comparata erant, ut a vulgo tuto quidem ignorarentur, a sapientie autem arcana amatoribus conservari mererentur. Hinc itaque quemadmodum a tanto Philosophie vera restauratore ipsa Ebraeorum Philosophia Mosaica dicta est: ita duo Mosaica Philosophie hinc resultant genera, que vocibus ex Philosophia peripatetica petitis insigniri possent, ut acroamatica una, altera philosophandi ratio exoterica vocaretur. Illam etiam Cabbalam dicere moris est. Quæ posteriora verba satis ostendunt, Eum non modo alienam, sed suam quoque ipsius, de Cabbala pura (hanc enim, non impuram l. c. definire voluit, quod tota libri structura arguit) sententiam scripsisse.

§. XII. Est c) *Papistica analogæ*. Constat enim Pontificios docere, quod, præter Scripturam S. seu verbum Dei *scriptum*, aliud quoddam *non scriptum*, a priori *specificè* diversum, *pari tamen pietatis affectu*, ut Tridentini loquuntur, *recipiendum*, admitti debeat, quod & ipsi *traditionem*, seu Cabbalam Ecclesiasticam, nominant. Uti ergo Papistæ *traditionis* nomine, veritatem non scriptam, ab Apostolis acceptam, quasque per
 manus

manus traditam, scriptæ contradistinctam, imo contrariam ejusdem tamen cum scripta veritate originis & auctoritatis intelligunt; ita etiam Observator, quod supra ostendimus, idem statuit docetque de Cabbala.

§. XIII. Quæ ipsa vero opinio est IV) *in verbum Dei* scriptum, ejusque *Θεοπνευσία* injuria. Etsi enim hoc constantissime neget Observator, & interpretetur calumniam, nullo tamen negotio, conceptis ejus verbis ostendi potest. Primo enim α) pro illius sententia, Cabbala non e Scriptura, sed Scriptura e Cabbala manavit. Accipe verba p. 8. *Obs. Hal. Pauli ad Ebræos epistola, nisi me omnia fallunt, ex Cabbala ista Symbolica fluxit.* Quicquid ergo Apostolus ad Ebræos scripsit, id e Cabbala vel majorum orali traditione, non Spiritus S. afflatu, vel inspiratione accepit. β) Per eandem Scriptores divini insimulantur erroris. *Scriptores enim N. T. dicta V. T. in quibus NB. de Messia non agitur, itidem ad Messiam retulerunt, ideo quod Cabbalam Ebræorum secuti sunt,* verba sunt *Observ. p. 9.* γ) Catholica, & ad omnes partes extensa Scripturæ *Θεοπνευσία*, manifesto læditur, Scriptores enim N. T. *interpretationes allegoricas quasdam, more in gente Ebræa recepto i. e. Cabbalístico NB. ipsi excogitarunt* l. c. p. 10. Fallit ergo Petrus, cum negat, hominis voluntate prophetiam allatam esse. Qui enim *ipse excogitare* potest divina, Spiritus S. suggestionem non indiget. Huc spectant Observatoris verba, quæ p. 10. nec pie, nec prudenter in chartam conjecit: *Unde, inquit, Paulo constabat præ ceteris Magis, Jannem atque Jambrem Mose se opposuisse, nisi e Cabbala? Unde Judæ Apostolo constabat Michaelem angelum cum diabolo de Mosis corpore disputasse, nisi e Cabbala? 2. Tim. III, 8. Judæ v. 9. Et, nisi e Libro quodam Prophetico hausit, quæ idem de Prophetia Enoch*

C

memo-

memorat, sine dubio ex Cabbala, ea scil. que factorum, aut dictorum quorundam custodiebat memoriam, accepit. Ex ead. Cabbala Stephanus didicit, quod de Mose norat, eum in omni Ægyptiorum doctrina fuisse institutum AET. VII, 24. &c. Numme vero Scriptores sacri, nihil consignare literis potuerunt, nisi aliunde acceptum, vel a majoribus traditum? Unde ergo Mofi de creatione hujus universi, de multiplicatione generis humani, de lapsu ejus, & eluvione orbis, aliisque id. genus, constitit? Numme ista quoque hausit e Cabbala? Ecquis igitur inspexit rudem indigestamque molem? quis ordinem, modum, rationemque condendi omnia, observavit? quis massæ in hominem transformandæ tunc addidit? Num ad *Præ-Adamitarum* somnium confugiemus, ne desint, a quibus accepisse Adamum, & posteris tradidisse, dicere possimus? Quid igitur θεοπνευσία præstitit, vel ad adorandas Scripturas contulit, si argumenta historica e Cabbala acceperunt? Eat vero nunc Paulus, & doceat: πᾶσαν γράφην, & qua voces, & qua sententias, & argumenta, esse θεοπνευστον. E Cabbala enim, non e divino afflatu, acceperunt Apostoli, quicquid rei gestæ, de qua in Scripturis V. T. non legitur, tradiderunt in Novo.

§. XIV. Sed enim hæc omnia tam frigida sunt, & jejuna, ut nulla confutatione indigeant. Nam si verum est, N. foederis scriptores historias mutuatos esse a Cabbala, tum sequitur eas vel *pura*, vel *impura* deberi. Si *pura*, ostendatur, velim, quo id constet indicio? Responderit forsân Observator e T. I. Hal. Obs. XVI. §. XI. p. 225. *Qui felici successu NB. vere Cabbala vestigia inquirere & detegere velint, hos Cabbalistarum placita cum vestigiis hujus doctrina in S. S. & monumentis veterum Philosophorum occurrentibus diligens-*

genter contendere oportere: Vel, ut breviter de re disputa p. 82. Moderam. Si de Theologicis questio est, ad Scripturam S. cuncta exigenda erunt. Verum, si hoc; sequitur, quod id demum pro Cabbalæ puræ particula fuerit habendum, cujus vestigium quoddam apparuerit, vel in veteri Philosophia, vel in Scriptura. Atqui auctor illas Apostolorum narrationes e Cabbala derivat, de quibus nec in Scriptura V. T. nec in monumentis veterum Philosophorum, nec denique apud Cabbalistas recentiores, vel vola vel vestigium apparet, v. g. de Janne & Jambre, de contentione Michaelis Archangeli cum Satana, super corpore Mosis, aliaque id genus. Quo jure igitur eas pro Cabbalæ purioris fragmentis, aut reliquiis, venditat? Numme obtinere potest inter duos pluresve scriptores super argumento quodam consensus, quando vel alteruter, vel unus & alter, eodem de argumento taceat? Cabbalæ ergo veræ, ac puriori, narrationes istæ, & facta historica minime debentur. Sed nec impuræ, cum ipse fateatur Auctor, pro *inscitis & nugis* ea reputari debere, quæ ad impuriorem, atque a Judæis corruptam, Cabbalam sint referenda. Ergo omnia illa *neutri* debentur Cabbalæ, illique divinarum Scripturarum auctoritatem, & adæquatam Θεοπνευσίαν, manifesto lædunt, talia qui docere ac defendere sustinent. Quicquid enim vel ab ipsis Scriptoribus excogitatum, vel incertis majorum traditionibus acceptum, vel Cabbalisticis denique erroribus infectum, inquinatumque est, id pro puro, sanctoque Dei verbo haberi non potest.

§. XV. Cum proinde Scriptores V. T. nihil omnino e Cabbala perierint, sequitur, *Orationem Dominicam* sigillatim ab ea derivandam non esse. Primo enim 1) Cabbalæ puræ, Nostratium Theologorum sensu accepta, t. t. culpa do-

centium in Ecclesia, prorsus interierat, ita ut interpretatio Scripturarum restituenda per Christum, & lex a corruptelis & cavillationibus Phariseorum vindicanda esset. Observatoris autem sensu si capiatur Cabbala, inquinatissima, & corruptissima fuit, ac somniorum & commentorum humani ingenii complexus. Quis ergo dixerit, ab ea bene precandi formulas Servatorem mutuatum fuisse? 2) Christum nullibi Cabbalam laudavit, aut se ad eandem recepit, sed potius traditiones quavis occasione gravissime deprehendit. 3) Cabbala *pura*, sensu sano, nihil est aliud, quam, sensus Scripturæ mysticus, typi ad antitypum, umbræ ad corpus accommodatio, difficiliorum denique locorum idonea explicatio. Nihil autem in tota precationis formula de typis, aut figuris, aut umbris, aut mysteriis: plana sunt omnia, & ad simplicissimi cujusque captum accommodata. 4) Quicquid sigillatim de *Sephiroth* ex Ebraeorum mente traditur, id non ad reliquias *Cabbala purioris* ac veræ, quod adversario est persuasum; sed ad gentilium sordes, petitaque a Platone dogmata, referri oportere invictis rationibus ostendit *Excell. Bücherus* l. c. Addatur *Cl. Streso in Medit. ad c. II. Coloss.* Denique 5) si Oratio Dominica doctrinam Sephiroticam in compendio exhibet; cum *Celeberr. Dn. L. Oleario in Observ. Philog.* merito miror, cur nihil ad doctrinam Sephiroticam pertinens invenerit vir doctissimus in *primis* Orationis verbis: *Pater noster qui es in cælis*, quod tamen non difficile fuisset, cum *Lorienſi inter Sephira sexta, qua est pulchritudo, cognomenta, decimo septimo loco istud, Pater noster qui es in cælis, referatur. Quod si nulla ipsi ratio succurrit, cur sexta Sephira tribus prioribus debeat præferri, hoc ipsum monere illum debuit, nihil hic Sephiroth Judæorum loci esse, attribu-*

torum

torum vero divinatorum, que illi per Sephiroth explicabant, non posse non aliquam mentionem fieri in Oratione cum Deo, ut adeo infirmum inde argumentum duxeris ad probandum, Christum istam doctrinam, ut a Cabbalisticis modernis proponitur, vel calluisse, vel ad eandem respexisse.

§. XVI. Sed pœnitet me propemodum argumenti de Cabbala, de quo prolixius, quam pro voluntate, agendum fuit, non alia de causa, quam ut eam a me calumniam amolirer, ac si nulla necessitate compulsus nimium Cabbalæ studium notaverim in B. & innocentissimum virum publico scripto, ceu stricto quondam ense invaserim, & contentionem non necessariam, excitarim. Nam quum divina Scripturarum auctoritas, per illam de Cabbala sententiã, nec parum, nec obscure lædatur, credo, bonis, æquisque iudicibus facile me probaturum operam, quam in examinanda ea, pro eo, ac debui, collocavi. Rectius autem & utilius fuerit, sanctissimæ formulæ cum Scripturis V. T. consensum ostendere. Ex his enim, velut ex fonte quodam, & scaturigine, omnes petitiones Orationis Dominicæ rivulorum instar fluxisse, pridem observavit decus olim Lips. Acad. Zach. Schilterus in Exetasi. Catech. Min. p. 344. *Prima*, inquit, *deducta est ex Psal. XCIX. glorifica nomen tuum inter omnes gentes, perinde atque inter nos glorificasti.* II. *Ex Jerem. XXXI. converte me Domine & convertar, quia Deus meus es.* III. *Ex Psalm. CXIX. dirige Domine gressus meos in viis tuis, secundum verbum tuum.* Et ex Psalm. CXLIII. *Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu, Spiritus tuus bonus deducat me in viam rectam.* IV. *Ex Prov. XXX. Divitias & paupertatem ne dederis mihi Domine, sed σιτομέτριον saltem.* V. *Ex Psalm. LI. Miserere mei Deus secundum magnam &c.* VI. *Ex Psalm. CXLI. Ne sinas cor*

meum inclinare ad malum, &c. item Psalm. XVII. Custodi animam meam ab insidiantibus illi. Siracid. XXIII. Averte appetitiones, scilicet inordinatas. VII. Ex Psalm. CXLII. Educ animam ex carcere, perinde atque Carolus Magnus moriens, libera me Domine, inquit, a vinculis æterna mortis. Hactenus Schilterus, cujus opinio tanto majore excipi applausu meretur, quando certius constat, sanctissimas quasque preces, utpote Zachariæ, Mariæ, aliorumque in N. T. verbis Scripturarum V. T. contextas fuisse. Cui tamen copiosius demonstrando immorari nolo, sed potius ad ostendam Orationis Dominicæ auctoritatem, dignitatemque progredior.

§. XVII. Etsi enim Servator noster hanc formulam precandi non modo discipulis, sed aliis quoque auditoribus, semel iterumque proposuit, ac commendavit, nihilominus tamen hoc tempore non desunt, qui negent, hanc orandi formulam necessariam esse in Ecclesia, ad eamque recitandam homines præcipue obligari. Anabaptistas eadem non uti, fatetur ipse G. Arnoldus, P. II. Hæresiol. L. XVI. c. XXI. §. 34. f. 281. ejusque testes citat Bullingerum in Anabapt. larv. p. 48. seq. Hornb. in S. C. p. 343. seq. Seiler. in Anab. larv. p. 28. seq. Tremuli seu Quackeri quantopere nauseent ad eandem, referunt Th. Eduardus P. II. Gangr. p. 120. & P. III. p. 92. nec non Honor. Reggius de statu Ecclesie Britann. p. 38. 71. 107. Causantur nimirum, eandem infirmioribus, nec satis in doctrina confirmatis discipulis, tanquam exemplum aliquod, & instar, fuisse propositum: proveciores ad eandem alligatos non esse. Vid. Philaletbes c. Wincklerum p. 103. & Arnoldus P. II. L. XVII. c. XX. n. 40. Certe Independentes, ut vocantur, in Anglia, eam negligunt, & in sacro-

rum

rum cultu omittunt, de quibus *vid. Pantbeon Entbus. f. 22.* Ea rei indignitate motus *Jo. Espagnius* peculiarem scripsit Apologiam pro Oratione Dominica, ejusque in Sacris retinendo usu, quam anno 1647. Londini Gallico & Anglico sermone confectam vulgavit, quaque XII. dissentientium argumenta, vel potius effugia removit. Cumque aliquando nobilis matrona infantem sibi recens natum sacro ablui lavacro percuperet, diu querendus fuit sacerdos, qui cum baptisinate recitationem precationis Dominicæ conjungere vellet, eo usque in desuetudinem venerat ritus, sanctissimam formulam in sacris pronuntiandi. *Vid. Pantbeon in XXX. bistor. Zugaben p. 228. seq.* Suspecta quoque sunt *Hedingeri* verba, quando ad illud Servatoris *Mattb. VI, 9. ihr solt also beten*, ita commentatur: *daß es ein Formular bleibe NB. nicht eben der Worte, sondern was, für was, und wie man beten solle.* Eandem enim in sententiam *Brownista* in Anglia contendunt, *datam esse Orationem Dominicam*, non ut precandi esset formula, *qua utamur, sed ut pro exemplari solum inserviret, doceretque quomodo, & qua methodo, precationes nostras componere, & instituire debeamus* *vid. eorund. Apolog. ad Oxoniens. c. IX. apud Hornbeck in S. C. p. 794.* Multi etiam hoc tempore in Germania docent homines ad certas precum formulas non asuesieri oportere, unde & Orationem Dominicam fere negligunt, & libellos precatorios improbant. Mihi certe ab hominibus fide dignis relatum fuit, sese interfuisse sacris publicis in vicinia, in iisque cum alia quædam, tum præcipue Orationis Dominicæ usum desiderasse. Huc spectat, quod *Höpfnerus*, Ecclesiastes aliquis in Silesia, detrectavit eam pro concione præmittere textui tractando, quo de *vid. Unschuld. Nachricht. ad A. 1702. p. 657.*

§. XVIII. At enim vero de hac formula ita statuere debemus, eandem esse perfectissimum bene precandi compendium, ac instar, in quo cum ratio insinuandi nos in patris cœlestis gratiam, tum rerum omnium complexus nobis sistitur, quas modo cunque a Deo vel petere vel expectare debemus. Quæ enim nostra est post lapsum infirmitas, sæpe nescimus, quid vel petamus, vel petere debeamus. Christus igitur infirmitati nostræ succurrit, talemque præscripsit formulam, quam sequi tuto, ac respicere possumus. Hanc vero non modo Apostolis in monte *Matth. VI, 7. seq.* sed & in agro collectæ, ac circumfusæ multitudini proposuit *Luc. XI.* observantibus *Chemnitio in Harm. & Sauberto in Palastra Theol. Philos. p. 127.* manifesto indicio, jubere sese ac velle, ut ab omnibus præcipue recitetur. Præcepti enim verba sunt ista, quum dicit: *Ad hunc modum Orate Matth. VI, 7. 8. 9. seq.* Quam arcte igitur homines in conscientia obligantur per illud: *Quum oraveris, non eris quemadmodum hypocrita orantes in publico:* Vel illud: *Orantes ne sitis multiloqui:* tam arcte quoque obligamur per hoc: *ὅπως προσεύχεσθε*, ita *Orate, l. c. v. 9.* Quibus verbis simul ad observationem formulæ a Servatore præscriptæ adigimur. Hæc causa quoque est, quamobrem Oratio Dominica veteribus *legitima* nominatur. Tertullianus enim de fuga in perfec. *In legitima*, inquit, *Oratione cum dicimus ad Patrem: & ne nos inducas in tentationem &c.* Et Augustinus Serm. 126. de tempore: *Moneo vos charissimi, ut precem legitimam Patri & Deo offerendam ante discatis.* Etsi enim omnino non solum *liceat*, sed & *deceat* Christianos e bono cordis thesauro bonas meditationes & preces depromere, & formulis vel sponte subnatis, vel proprio judicio excogitatis, alloqui patrem cœlestem, minimeque probanda sit
vel

vel *Basilii* illius, quem *Alexius Comnenus* ignibus damnavit, vel *Messalianorum*, vel *Edmundi Cantuariensis* opinio, qui sola Oratione Dominica utendum esse contendebant, de quibus vid. *Bona in hymnod. div. p. 431.* omnium tamen formularum haud dubie princeps est illa, quam ipse Filius e sinu æterni patris attulit, ita ut tum demum laudem mereatur precatio, si hujus ad exemplum composita fuerit, & tanto quæque sit melior, & acceptior Deo, quanto ad illius rationem accesserit propius. Hinc *Tertullianus de Orat. c. 9.* precum omnium fundamentum vocat: *Premissa*, inquit, *legitima, & Ordinaria Oratione*, quasi fundamento accidentium, jus est, desiderium, jus est superstruendi extrinsecum petitiones. *Namque*, ut *Cyprianus* loquitur, *que potest magis spiritualis esse Oratio, quam que a Christo nobis data est, a quo nobis & Spiritus S. missus est? Quæ vera magis apud Patrem precatio, quam que a Filio, qui est veritas, de ejus ore prolata est? Ut aliter orare, quam docuit, non ignorantia sola sit, sed & culpa, quando ipse posuerit & dixerit: rejicitis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis. Oremus itaque, sicut Magister docuit. Amica, & familiaris Oratio est, Deum de suo rogare, ad aures ejus ascendere Christi Orationem. Agnoscat Pater Filii sui verba, cum precem facimus. Qui habitat intus in pectore, ipse sit & in voce. Et quum ipsum habeamus apud Patrem advocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, advocati nostri verba ponamus. Nam cum dicat, quia quodcunque petieritis a Patre in nomine meo, dabit vobis: quanto efficacius impetramus, quod petimus, si petamus ipsius oratione. Peccant igitur dissentientes, non quod licere putent, pro arbitrio & absque formulis orare, quod facile damus; sed quod existimant aliter non licere:*

Ew

D

non,

non, quod arbitrarias formulas cum Oratione Dominica
 conjungunt, sed quod hanc, divinitus licet praescriptam, im-
 probant.

§. XIX. Sat multa, opinor, de dignitate, & usu for-
 mulae. Ad *partitionem* ejus progredior, quam doleo his
 temporibus, nulla urgente necessitate, laceffi. Utut enim
 constanter hucdum creditum in Ecclesia fuerit, Orationem
 Dominicam *Septem* petitionibus contineri, nunc tamen
 idem ille, quem supra laudabam, Philologus, cui alioqui in-
 genii, doctrinaeque laudem lubens reliquerim, in *Observat.*
 triennio abhinc vulgatis, hoc ipsum coepit vocare in dubium,
 causatus, verba illa: *Sanctificetur nomen tuum*, non pec-
 liarem petitionem absolvere, sed ad doxologiam referri
 oportere. Recito verba: *Si stricto*, inquit, *& magis recepto*
significatu, quo *contradistinguitur* laudationi, accipienda
fit *petitio*, *modeste cordatioribus considerandum propono*, an
illa, *quae primam petitionem absolvere videntur plerisque*
verba: ἀγιασθήτω τὸ ὄνομα σου, *sanctificetur nomen tuum*, non
laudibus potius extollentis Deum sit, *quam aliquid expeten-*
tis. Etsi vero hoc ipsum tanquam conjecturam, non ratam
 firmamq; sententiam proponat, videtur tamen hac modestia
 non alio consilio usus, quam quo eam imprudentibus fa-
 cilis persuadeat, & quandam elabendi rimam habeat,
 si forte moneatur a quodam. Inter artes enim, quas hoc
 tempore, ad veritatem laedendam, & disseminandas male
 fanas sententias adhibent homines, post *pietatis speciem*,
 etiam *affectatam in scribendo mollitiem*, *modestiamque* re-
 tulerim, qua exploratissimi quique errores studiosissime pin-
 guntur, ac velut saccharo quodam conditi hominibus pro-
 pinantur. Ubi enim id agunt, ut vel aliquam veritatis par-
 ticularum e medio tollant, vel bonum ordinem perturbent,
 vel

vel institutum a majoribus acceptum aboleant, non statim, quod corde premunt, candide aperiant, hoc enim ab eorum prudentia alienum foret, sed *suspiciones, conjecturas, problemata* proponunt, exploraturi velut, quam in partem id accepturi sint alii. Si nemo contradixerit publice, silentium interpretantur consensum, jamque pro veritatibus haberi cupiunt, quod antea suspiciones vocabant: Si fuerit, qui impugnet, suspiciones sese, non ratas firmasque sententias, scripsisse perhibent, meritumque censurae rigorem favore modestiæ evadunt, omnem vero excitati dissidii invidiam in dissentientes conjiciunt. Meliora quidem mihi a Celeberr. Viro polliceor, quem amice monitum ad sanam rediturum esse sententiam confido. Id tamen, meo pro candore, dissimulare non possum, quod minime illa mihi vel suspicio, vel modestia probetur, quæ veritati quoquo modo conflare potest periculum. Quid enim opus est inveteratam, receptamque de *septenario* petitionum numero sententiam deserere, quæ 1) in verbis ipsius textus fundata, & 2) antiquitatis consensu firmata, & 3) librorum symbolicorum auctoritate munita, ac denique 4) Luthero ipsi, hujusque genuinis discipulis, sociisque probata, & 5) in Ecclesiis, scholisque nostris hucdum proposita fuit. Nec enim, quas sua pro suspicione, rationes allegat ejus sunt ponderis ac momenti, ut necessitatem deserendæ veteris sententiæ possint imponere.

§. XX. Dicit 1) *vocis ἀγιῶν eandem vim esse, que sit* τὸ ἅγιον, & quemadmodum Ebrei soliti fuerint preces suas a benedictione nominis divini ordiri, sic idem ut facerent Christiani, b. l. *Servatorem* urfisse. Verum hoc argumentum demum aliquid non dicam roboris, sed speciei, haberet, si Christus nos dicere voluisset: ἀγιον τὸ ὄνομα σς.

Hoc enim illum, quem urget, Ebraeorum morem, quodammodo redoleret ac saperet. Nunc vero, ubi τὸ ἁγιασθήτω, qua modum loquendi, & accidentia grammatica, cum subsequentibus ἐλθέτω, γενήσθω, (quæ formales petitiones constituitur Observator,) exactissime convenit, quis dubitet, verba illa: ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, magis *ad aliquid expetendum*, quam *Deum extollendum*, esse composita? Neque etiam, quod putat vir eruditus, confecta res est, quod, quando, vel ab Angelis, vel hominibus dictum fuit: ἅγιος ὁ Θεός. *Jes. VI, 4. Apoc. IV, 8.* vel ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτῶν, necessario, subintelligendum sit: ἔσω, ut respondeat τῷ ἁγιασθήτω. Quid enim obstat, quo minus *indicativo* sensu intelligatur, hoc modo: ἅγιον ἐστὶν ὄνομα vel ἅγιος ἐστὶν ὁ Θεός. Lutherus certe noster, cui in assequendo vero Scripturæ sensu plura, quam recentioribus, tribuendum esse existimo, & illud *Jes. VI, 4.* & istud *Luc. I, 42.* sensu positivo & indicativo, non optativo, vel precatorio accepit, prius illud reddens: *Heilig, heilig, heilig ist Gott der Herr Zebaoth*: posterius autem: *Dessen Nahmen heilig ist, non heilig sey.* Nec desunt loca, in quibus hujusmodi formulæ manifesto indicativum sensum suppeditant, utpote *Psal. XCIX, 9. adorete ad montem ejus sanctum, quia Dominus Deus noster sanctus est.* Et *Psal. CXI, 10. tremendum & sanctum Dei nomen est.* Quid igitur obstat quo minus illa quoque *Jes. VI, 3. Apoc. IV, 8. Luc. I, 42.* indicativo sensu accipiamus? τὸ ἁγιασθήτω autem in Oratione Dominica manifeste non est *indicativi*, sed *optativi*, & precatorii sensus, adeoque non *doxologiam*, sed peculiarem petitionem constituit.

§. XXI. Alterum 2) argumentum inde petit, quod, per *preceptum Apostoli, preces omnes cum gratiarum actione, & laudibus divinis sint conjungende.* Verum de imbecillitate

tate

tate illius intra se convictus fatetur, magis tum illud stricturum esse, si doxologiam Orationi Dominicæ subjectam non ab ipso Christo constaret. Constat autem tum vetustissimorum Codicum, quos *Beza*, se inspexisse, ac contulisse scribit, imprimisque interpretis *Syri* auctoritate, quod doxologia ad calcem precationis non a Christianis, quod opinantur, nonnulli, sed ipso Christo adjecta sit, nihil igitur opus est, entia, ut loquar cum vulgo, præter necessitatem multiplicare, & septenarium petitionum numerum ad senarium reducere, quo pro una doxologia geminam habeamus.

§. XXII. Putat 3) & illud nonnullum pondus suæ adijcere opinioni, quod alioqui, *si hæc verba precationem strictè dictam constituent, difficile sit ostendere, qua ratione prima a sequentibus differat, quam easdem vel comprehendat, vel iisdem comprehendatur.* Sed a) si vel maxime res ita sese haberet, hoc tamen *septenario* petitionum numero non magis nocere posset, quam *denario* in præceptis *decalogi*, quoniam in hoc non modo *primum* virtualiter reliqua omnia in se continet, iisdemque fundamenti loco est substruendum, sed etiam *nonum* in *decimo*, vel etiam vice versa, *decimum* in *nono* comprehendatur, quum & actualis concupiscentia habitualem & originariam supponat; & habitualis non ita otietur, quin subinde in actualem prorumpat. Neque tamen est, b) cur hoc pacto in tanta brevitate, Magister magistrorum vel *βαπτολογίας*, quam eodem illo loco rejecit, vel saltem *ταυτολογίας* insimuletur, quasi per plura distribuerit, quæ paucis potuisset complecti, aut ex una petitione duas, pluresve reddiderit. Nam si res recte consideretur, nullo negotio postulorum se prodet distinctio. Enimvero in *prima* ministerii, & Sacramentorum institutionem, & benedictionem? in *secunda*, veræ pœnitentiæ

tia per Verbum & Sacramenta in generationem: in *tertia* pœnitentium novam obedientiam, & sanctificationem: Vel: in *illa* nostram a Deo vocationem: in *ista*, nostri conversionem & justificationem: In *hac*, renovationem & sanctificationem: In *illa* beneficiorum per Christum partorum, & gratiæ salutaris, oblationem: In *ista* oblatores admissionem: in *hac*, admissorum conservationem & amplificationem a Deo postulamus. Vel, ut B. Schilterus Theol. olim Lips. in egregia exetasi sua breviter, rotundeque rem edisserit: *Christus jubet primum petere notitiam regis, deinceps adventum regni, denique obedientiam civium.* Credo tali modo, facilius opinione, ostendi posse, quo pacto hæc prima petitio a sequentibus differat. Et si enim tres priores, omnes ac singulæ gloriam Dei, & bonorum spiritualium impertitionem *generatim* involvant, & hactenus una alteram respiciat, vel etiam comprehendat, remanet tamen *specialis* quædam postulatores ratio, & ad gloriam Dei, ac bona spiritualia respectus, qui quidem ad unum ab altero distinguendum potest sufficere. Datur enim inter postulata *mutuus* quidam nexus, *mutuusque* respectus, ita ut unum alterum nunc comprehendat, ut ipse adversarius loquitur, nunc comprehendatur, nec illa comprehensio mutua *uni* solum sed *omnibus* competit. Si proinde *unum* propterea numero postulatores excludendum, & pro *laudatione* habendum esset, quæri poterat, cur non *reliqua* eodem modo tractentur? Sed, quod diximus, ad distinguendas petitiones sufficit diversitas qua rationem *specialiorem*, & quemadmodum illud: *remitte nobis debita nostra*, non desinit esse peculiarè postulatum, ut in illo: *Et libera nos a malo*, vel maxime includatur, cum peccatum omnium malorum sit maximum; ita quoque illud: *sanctificetur nomen tuum*, est, manet-

manetque peculiaris petitio, etsi duas *sequentes* vel contineat, vel in iis suo modo contineatur.

§. XXIII. Postquam ostendimus, verba: *sanctificetur nomen tuum*, petentis aliquid, non Deum laudantis esse, restat, ut ea paulo studiosius a Cabbalisticis cavillationibus asferamus. In *Observat. Halens. enim T. I. Obs. I.* loco superius allegato, per nomen Patris cœlestis intelligitur essentielle Dei nomen, Jehovah, eoque modo tres priores Sephiroth h. e. personas divinas in Oratione Dominica insinuatæ esse docetur. Repeto verba: *Petere jubemur: Sanctificetur nomen tuum.* Nomen scilicet יהוה quod juxta Cabbalistarum doctrinam tres personas Trinitatis denotat. Namque Deo Patri quin hoc nomen conveniat, nullum est dubium. De Filio fatentur hoc Cabbalistsæ, dum inter cognomina תְּהוֹמָה referunt י Tetragrammati. De Spiritu S. itidem, dum inter cognomina תְּהוֹמָה referunt ה secundum Tetragrammati. Quæ omnia Cabbalæ admirator tam clara, & explorato vera esse existimat, ut eum cœcum plane ac rudem esse statuatur, qui hæc agnoscere nolit. Qua tamen verborum vehementia non moveor, quo minus me nihil horum agnoscere velle, aut posse, ingenue candideque pronuntiem. Nam a) vox *ōvoua* in Scripturis N. T. nunquam significat nomen Dei essentielle. b) Etsi reverenter de nomine Dei proprio est loquendum, illud tamen non solum sanctificandum nobis est, sed potius ea omnia, quæ quoquo modo referuntur ad Deum. c) Cabbalista manifesto confundit *Jehovam*, & nomen *Jehovæ*. Ille est Deus unitrinus P. F. & Sp. S. æquali honore colendus ab omnibus: Hoc autem aliquid essentiæ superadditum, notionemque ejus significat. Recte B. Dietericus in Catechesi: *Nomen, inquit Dei, est notitia Dei, qua essentiam & voluntatem, gloria, honor & maje-*

majestas, omnia ejus facta, virtutes, Opera & beneficia in Scripturis nobis decantata: Quæ omnia apud Nos sanctificantur quando de iis recte docetur, & ex prescripto doctrinae vivitur. Pater in cœlis, & nomen ejus h.l. distinguitur. Aliud enim est nomen Patris, aliud Pater ipse, cujus est nomen. At vero si nomen h.l. significat tres personas, & Patrem ipsum, quod Observator l. c. p. 12. & 14. vehementer contendit, huc tandem redibit sententia: Sanctificetur Pater Patris, vel Trinitas Trinitatis. Quæ sententia num acumini Cabbalístico conveniat, auctor Observationis dispiciat.

§. XXIV. Neque etiam vero mihi simile videtur, Christum in petitione II. *adveniat regnum tuum*, aliquid de Sephiroth Judaicis ideo involvisse, quia *finis & scopus totius Theologiæ Cabbalisticæ sit, sapientissima regnorum divinatorum Oeconomia.* Nam si de Cabbala pura, qualem supra descripsimus, velimus loqui, scopus ejus non fuit Oeconomia regnorum divinatorum *universe*, ita ut ne quidem regnum *potentie* excludatur; sed tantum regni *gratie*, adeoque salutaris hominum de Christo, ejusque beneficiis institutio. Si de Cabbala *corrupta*; notandum est, eam pro scopo non habuisse regnum *gratie*, quod est *spirituale & internum*, nec venit *μετά παρασπύσεως*; sed regnum quoddam *potentie, externum*, visibile, mundanum, carni acceptum, cujusmodi & Judæi tempore Christi, & adhuc, cum illis, Chiliastræ imaginantur sibi, atque expectant. Atque hunc quidem scopum, tum a Judæis, in precibus, tum a Cabbalisticis, in petitione II. respici non nego. De *Waldensibus* enim & *Taboritis* Johannes Episcopus Olmuzensis in *Hist. Bobem. L. XXVI. §. 62.* testatur, quod docuerint: *instare diem, in qua Christus occulte sicut fur venturus esset, Apoc. XVI. ad regnum*

regnum suum in terris apparandum, pro quo premus quotidie: Adveniat regnum tuum; sed in hoc adventu non esse tempus gratiæ, sed ultionis, & retributionis igne, & gladio, adversus legis Christi adversarios, quos necesse est perire VII. illis plagis novissimis, in Apocalypsi commemoratis. Quam Taboritarum sententiam non modo allegat, sed etiam probat, & tanquam illustre veritatis testimonium adducit Jo. Guil. Peterfenius, portentorum omnium hoc tempore hamaxarius, im *Schriftmässigen* Beweis und Erklärung der 1000. Jahr, ex Apoc. XX, 1. 6. & 7. Consentit, ut fere fieri solet, cum sanctulo Socinista Sam. Pzirpecobus in *Cogitat. ad Matth.* quo de vid. *Acta Erudit. Lips. A. 1692. pag. 416.* Ceterum ad idem illud regnum, & scopum Cabbalæ Judaicæ, Servatorem in verbis Petiti. II. respexisse, tum demum sum crediturus, ubi persuasionem illam nec SS. literis, nec libris Ecclesiarum symbolicis contrariam esse, fuerit demonstratum, quod quidem ad Calendas Græcas futurum est. Conferantur interim summe Rev. Dn. D. Neumannus in *Chiliasmo profligato*, nec non D. Gebb. Theod. Meyerus, Pfeifferus, Nungesserus & alii, numero plurimi, de hoc argumento.

§. XXV. Transeo ad Petitionem III. *fiat voluntas tua, sicut in cælo; ita & in terra*, quam quidem pro invento suo Cabbalistico ita explicat, ut dicat, voluntatem Dei h. l. reliquas Sephiroth, seu attributa divina significare. Fieri autem voluntatem Dei, si attributa ea se exerant, & vim virtutemque exponant. At enim 1) inter Sephiroth numerantur etiam *pulchritudo, aternitas, & gloria* Dei, quæ quo pacto ad voluntatem Dei referri possint, nondum perspicio. 2) Non petere jubemur h. l. ut Deus faciat quod vult, (seu ut attributa sua exercent, quemadmodum Observator intelligit,) sed ut nos possimus facere, quæ ipse vult, ut loquitur Cy-

E

pria-

prianus. Atque hanc interpretandi rationem contextus ipse confirmat. Petendum enim est, ut fiat Voluntas Patris sicut in cœlo, ita & in terra. Jam si τὸ fieri voluntatis divinæ in attributorum divinorum exercitio consistit, sequitur, quod, quemadmodum Dei gratia, apud homines in terra, per vocationem, illuminationem, regenerationem, justificationem, & renovationem, justitia per convictionem, coercionem, ultionem, damnationem se exerit; ita quoque in cœlis apud Sanctos Angelos, cum justitia, tum gratia Dei se prodat, non modo per conservationem in statu glorioso, sed & conversionem, redemptionem, aliaque id genus, quibus in terra exerere se attributa divina constat. Inanis igitur, & frigida est Observatoris de voluntate divina opinio, quæ partim cum attributorum divinorum natura, partim cum ipso verborum contextu pugnat.

§. XXVI. Sociniani vero ac sigillatim *Smaltzius de divinit.* J. C. f. 19. & qui horum, proh! dolor, naviter nunc premunt vestigia, *Pietista*, atque fanatici, ex eadem hac tertia petitione, & illius per Lutherum explicatione, *Perfectissimum* quendam elicere conantur. Audiamus perditæ impudentiæ hominem, *Carolus*, Eccles. olim Osnabrugensem, qui in Catechismo, quem κατ' ἀντιφρασιν Anti-Pietisticum inscripsit, p. 9. non solum pro incrustanda sententia sua urget Lutheri verba: *Wir sollen gläuben, und göttlich leben hier zeitlich, und dort ewiglich*, verum etiam ad exceptionem: *Wir sind ja keine Engel, und also können wir hier nicht wie die Engel leben*, his verbis respondet: *Wir bethen in dem Gebeth des V. U. daß Gottes Wille auch bey uns geschehe, wie im Himmel, also auch auf Erden*, & ad quæstionem: *Ist das auch auf einigerley Weise möglich? wie kann das geschehen?* Respondet: *Wenn Gott allen bösen Rath, und*

und Willen bricht, und hindert so uns den Nahmen Gottes nicht heiligen, und sein Reich nicht kommen lassen wollen &c. Atqui relictis omnibus distingvendum fuerat inter *dominium*, & inter *radicem* fomitemque peccati. Illud in renovatione per gratiam Dei excutimus, ita ut non amplius regnet peccatum in corpore nostro mortali, nec obediamus concupiscentiis, subinde nos incessentibus *Rom. VI, 12. seq.* Quod vero ad fomitem sensumque peccati attinet, eum ejicere e natura, ut maxime annitatur, hac in vita non possumus. Est enim *ἀμαρτία ἐνπερίστατος*, atque inhabitans *Ebr. XII, 3. Rom. VI, 18.* & caro subinde concupiscit adversus Spiritum, & Spiritus adversus carnem *Gal. V, 17.* Negat igitur Salomo, esse hominem, qui non peccet *1. Reg. VIII, 46.* & uti nemo dederit mundum de immundo conceptum semine *Jobi XIV, 4.* sic omnibus fatendum est cum Apostolo: in multis labimur omnes *Jac. III, 2.* quæ verba non per *κοίνωσι*, ut *Volckmeyerus*, alique cavillantur, sed procul temperamento intelligi oportere, vox *ἅπαντες* satis docet, quum non dicat Apostolus: in multis labimur, quod ad *κοίνωσι* sufficere poterat; sed de industria addat, *πταίομεν* NB. *ἅπαντες*.

§. XXVII. Lutherus autem Noster adeo non statuit *Perfectissimum*, vel extirpationem peccati hac in vita, ut etiam eodem in loco, quo abutuntur fanatici, conceptis verbis doceat, *daß wir täglich viel sündigen und wohl eitel Straffe verdienen.* Quæ repetit in *Catech. maj. p. 748.* edit. Lips. in 4to, & copiosius deducit: *Ob wir gleich, inquit, Gottes Wort haben, glauben, seinen Willen thun (hem ex-cussionem peccati qua Dominium) und leiden - - so gehets doch ohne Sünde nicht abe, denn wir NB. noch täglich straubeln (hem residuum fomitem) und zuviel thun, weil wir*

in der Welt leben unter den Leuten, die uns viel zu Leide thun -- darzu den Teufel hinter uns haben, der uns auf allen Seiten zusetzet &c.

§. XXVIII. Quod autem in Declaratione petitionis prima docet, *wir sollen gläuben, und göttlich leben*; id vero non est intelligendum, de *ratione ac modo*, ac si Deum ipsum sanctitate & iustitia æquare possimus; hoc enim quam sit absurdum statuere, ex superioribus constat, verum de *norma*, quod nimirum non pro voluntate nostra, sed Dei in verbo revelata vivere debeamus, unde & interpres Latinus simpliciter reddidit, *pie vivere*. Adverbia enim Germanorum *göttlich*, & *ungöttlich* sibi adæquate opponuntur, & uti posterius idem est quod Latinis, *impie, nefarie*, quo sensu legitur in Bibl. Luth. Germ. *Jes. LVIII, 5. ihr schlaget mit der Faust ungöttlich* i. e. *boßbafftig*, vel, ut vulgo loquimur, *unchristlich* (conf. B. Geierus in Conc. poenit. IV. p. m. 651.) ita etiam τὸ *göttlich* idem est quod Latinis *pie* ac laudabiliter, Germanis autem *fromm, und christlich*, unde & Lutherus suum illud *göttlich leben* alias perapte sic explicuit: *Heilig, als die Kinder Gottes, leben.*

§. XXIX. Et licet orare jubeamur: *Fiat voluntas Dei, sicut in cælis ita & in terra*; satis tamen constat, hæc de perfecta, & numeris omnibus absoluta convenientia intelligi non posse. Si enim eodem sanctimonix gradu servire Deo, aut voluntatem ejus facere possemus, quo angeli, foremus hac in vita *ισάγγελοι*, quam tamen felicitatem futuro seculo conceptis verbis reservat Servator *Luc. XX, 36*. Non est, cur quis urgeat τὸ *sicut in cælis*, quandoquidem ὡς cum compositis ὡσπερ, καθὼς, aliisque, non semper *absolutam equalitatem*, vel omninodam identitatem, sed *similitudinem* quandam, vel serium in imitando studium notat. Ita
Matth.

Matth. V, 48. jubemur esse perfecti ὡς πᾶς, quemadmodum Pater noster in cœlis perfectus est, & *Luc. VI.* esse misericordes, καὶ ὡς, quemadmodum Pater noster misericors est, & hoc ipso capite *Matth. VI.* postulamus remitti nobis peccata, ὡς, sicut & nos remittimus debitoribus nostris, quum tamen & perfectio & misericordia, & remissio peccatorum in Patre cœlesti, tanto sit, quam nostra, perfectior, quanto infinitum præ finito est excellentius. Uti proinde *v. 12.* spondemus imitationem remissionis divinæ, utut ad equalitatem assurgere nequeamus; ita & h. l. ubi de voluntatis divinæ observatione agitur, non nisi imitatio qua simile, minime vero qua æquale significatur, quod vel ex ipsis Pontificiis, vires aliqui humanas nimium quantum attollentibus, observat *Durantus de ritibus Ecclesie Cathol. L. II. p. 511.*

§. XXX. De quarta petitione nil adderem, nisi quorundam me commoveret audacia, qui hoc tempore a recepta interpretandi ratione deflectunt, & panem ἐπίσσιον *Matth. VI.* non de pane corporis, vel de rebus ad sustentationem corporis, & fortunarum necessariis, verum de Christo intelligunt. Prodeat, qui instar multorum esse potest, *Jo. Henr. Majus*, Doctor Publicus in Acad. Gissensi, qui in *Oeconom. temp. N. T. c. V. p. 38.* ita scribit: *Christus in Oratio- ne Matth. VI. ostendit, ad quem dirigenda, & qua maxime necessaria sint, Spiritualia nimirum bona, ut sunt 1) sanctificatio Numinis: 2) adventus regni: 3) voluntatis divinæ præstatio - - 4) Panis fidelibus proprii & singularis, iisque solis adventitii, & spirituali eorum necessitati, indigentia- que promissi suppeditatio, & per hunc jugis confortatio &c.* Intelligit ergo de pane spirituali, fidelibusque proprio & singulari.

§. XXXI. Quæ ipsa vero explicatio est 1) *Libris Eccle-
siarum*

fiarum nostrarum Symbolicis contraria. In utroque enim Catechismo Lutheri, quod omnibus notum est, non de pane *spirituali* J. C. vel etiam verbo Dei, & inde oriundo solatio, sed de pane *corporali* accipitur. *Panis quotidianus*, verba Lutheri sunt in Catechismo minore, *significat omne, quod ad vitam nostram necessitatem ac sustentationem pertinet &c.* Quæ repetit, & copiosius declarat in Catechismo majore. Illa ergo Maji interpretatio non est *vere Lutherana*, aut *nostra*, sed libris Symbolicis Ecclesiarum nostrorum, quibus tamen sanctissima religione non semel devinctus fuit, manifesto contraria. 2) Est *erronea & falsa.* Panis enim fidelibus proprius, eorumque necessitati ac indigentia promissus, est vel Christus ipse, qui se panem cœlitus demissum nominat *Jo. VI, 51.* vel verbum Dei, quod animas nutrit ac roborat. Atqui utrumque nobis exorare studemus postulato II. *Adveniat regnum tuum.* Quid ergo opus fuerit, id denovo, aliis licet verbis, expetere? Adhæc res ipsa id loquitur, quod Christus fere in Oratione Dominica ab omni tropo & schemate abstinerit. Quæ ergo nos movet necessitas, ut eam intelligamus *improprie*, quæ multo commodius accipientur *proprie*?

§. XXXII. Nam quod excipi poterat, indignum esse Christianis, *caduca & temporaria, vilia, & abjecta* petere a Patre cœlesti, id etsi veteris Ecclesiæ Doctores quosdam, & *Salmasium*, aliosque induxit, ut de pane spirituali, quam corporali, accipere τὸ ἐπίσσιον mallent, pridem tamen est confutatum a Nostris, & a B. Kortholto peculiari dissertatione, quæ annexa est *Exercitat. c. Baron.* ostensum, quod minime pugnet cum officio hominis Christiani, panem etiam *corporalem* postulare a Deo. Quod ipsum e Pontificiis *Durantus l. c. & Bona de hymn. div. p. 426.* verum esse agnoscunt,

seunt, adeoque, per panem cotidianum, *omnia subsidia ad vitam, tam animæ, quam corporis tuendam, necessaria* significari existimant. Imo vero, quia non modo licet, sed etiam fas est ac decet, bona *corporis* petere a Deo, statui-
mus, verba petitionis quartæ, non de pane *spirituali*, sed *corporali* intelligi oportere. Cum enim perfectissima sit hæc Oratio, ita ut *Augustino* auctore in Epist. ad Probam c. 12. *si per omnia precationum sanctissimarum verba discurremus, nihil inveniamus, quod non ista Dominica contineat, & concludat Oratio; non dedecet in ea Oratione, quæ ad vitam necessaria sunt, postulare, iudice Durante de ritibus L. II. p. 513.*

§. XXXIII. Itaque de pane *corporali* optimus, ac præstantissimus quisque ex Patribus interpretatur, utpote *Cyrillus in Catech. Mystag. s. Ambrosius L. V. de Sacram. c. 4. Hieronymus in c. VI. Matth. & cap. II. Epist. ad Titum, Augustinus L. II. de Serm. Dom. in monte c. 12. Chrysostomus in Psalm. CXXVII.* aliique complures.

§. XXXIV. Postremo contextus ipse hoc probat. Nam si de pane *spirituali*, vel animæ, agebatur, quid opus erat adjicere τὸ σήμερον, vel κατ' ἡμέραν? Uti enim sanctificationem Nominis divini, adventum regni, observationem voluntatis divinæ, rotunde, ac *simpliciter, & procul restrictione ad tempus*, postulare jubemur; ita etiam hand dubie nulla temere adjecta temporis restrictio fuisset, si in sequentibus panis *spiritualis* petendus esset. Sed vero, quia panis *corporalis*, & bonum quoddam temporarium exorandum erat, placuit illud σήμερον, vel κατ' ἡμέραν addere, quo commonefierent homines, non oportere illos nimias opes, vel rerum omnium affluentiam petere, aut de castino nimis esse sollicitos. Sufficere, si tantum quisque haberet, quan-

quantum in dies singulos requiratur. Conf. *B. Stolbergius in Dissert. de pane ἐπιτοίω.*

§. XXXV. Quinta petitio saltem ad *Fanaticorum* palatum non est. *Kufferiani*, vel secta *Steinbachiana*, a Mart. Steinbachio Sec. XVI. appellata, tum in aliis, tum precipue in *Petitione V.* Orationem Dominicam mutare non dubitarunt. His enim verbis recitare solebant formulam: *Vater Unser, der du bist vor den Himmeln*, (quia nempe, illorum opinione, *Steinbachius* in extremo demum die cœlum reclusurus erat,) *unser Brodt gieb uns: Vergieb uns unser Schuld, und gieb uns Gnad, daß wir verzeihen denen, die uns Leid gethan, wie du uns verzeibest.* Vid. *Sleidanus contin.* P. II. p. 17. 18. Interim hi utcunque retinuerunt Orationem Dominicam, utut formulam alicubi mutare, privato consilio, sunt ausi. Alii vero eandem omnino abolere, ac proscribere, studuerunt. De *Anabaptistis*, quibus nulli hæretici vel sceleratiores, vel sanctitatis opinione inflatiores leguntur, magnus alioqui eorum Patronus Gottfrid Arnold P. II. f. 281. scribit: *Die Wiedertäufer beten das Vater Unser, oder doch NB. die fünffte Bitte nicht.* Tremuli docent: *Das Vater Unser sey denen noch schwachen Jüngern als ein Exempel und Muster des Gebeths vorgelegt worden: Die Starcken dürffen sich daran nicht binden,* apud Eundem L. XVII. c. XX. n. 40. Ante quinquennium plus minus prodit libellus von der *Wiedergeburt*, quem scripsisse *Annam Catharinam Sbarschmidiam*, honesti apud *Quedlinburgensis* viri conjugem, tradunt Celeberr. auctores *der Unschuld. Nachrichten* ad A. 1705. p. 750. Eo in libello tum remissio peccatorum per Christum non obscure improbatur, tum *perfectismus*, seu inanis, de perfecta quadam sanctitate, hac in vita pervasio, docetur. Ad calcem adjecta est

est Angli cujusdam, de perfectione hominis, meditatio, in qua inter alia statuitur: *Obne Sünde seyn, sey möglich: welche das Gegenheil lehren, bestärcken des Teufels Reich, und wären von ihm verführet.* Das Vater Unser, und NB. absonderlich die Bitte um Vergebung der Sünde, (hem consensus cum Tremulis!) gehöre nur vor die Anfänger: Das Gesetz müsse, und könne von uns erfüllet werden: Es sey nicht immer Streit zwischen Geist, und Fleisch, sondern das Fleisch sterbe &c. Quæ ipsa ex instituto persequitur, multisque quæstionibus, & responsionibus inculcat B.P. Karl in der lautern Milch des Evangelii oder allgemeinen Christen Catechismo n. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76.

§. XXXVI. Nos vero his furoribus opponimus 1) quod Oratio Dominica ipsis Apostolis, sanctis haud dubie hominibus, & admirandis dotibus exornatis, a Servatore præscripta fuit. 2) Illud Johanneum urgemus: *Si dixerimus, peccatum non habemus, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est: Si dixerimus, non peccavimus, mendacem facimus eum, & sermo ejus non est in nobis.* 1. Jo. I, 8. 10. Itaque sanctissimi quique, piissimique Episcopi, apud veteres, se peccatores inscribebant, & apud Græcos ἀμαρτωλοὶ vocari amabant, ut viri docti notarunt, apud Rivet. in Apolog. pro vera pace Eccles. f. 126. b. Quorum a moribus grande quantum recessisse videntur, qui hoc tempore perfectam sibi sanctitatem tribuunt, & tamen ad veterem Ecclesiæ statum omnia se revocare velle, jactant. Nam si voluntatem Dei, in lege revelatam, perfecte facere possemus, salvaremur per legem, quod tamen ἀδύνατον esse, Apostolus conceptis verbis docet Rom. VIII, 3. Bene & sapienter Lutherus noster in Catech. Maj. & explic. V. petit. ed. Lips. in 4to 549. *Dieses Gebet soll darzu dienen, daß uns Gott den Stolz breche, und in der Demuth halte, denn er hat ihm vorbehalten das Vortheil, ob iemand wolte auf seine Frömmigkeit pochen, und andere verachten, daß er sich selbst ansehe, und diß Gebet vor Augen stelle, so wird er finden, daß er eben so fromm ist, als die andern, und müssen alle für Gott die Federn niederschlagen, und froh werden, daß wir zu der Vergebung kommen, und dencke es nur niemand, so lange wir hier leben, dahin zu bringen, daß er solcher Vergebung nicht dürffe, und wo er nicht ohne Unterlaß vergiebt, so sind wir verlohren.* Hæc

F

sibi

sibi capiant sanctuli, & sigillatim *Carolus*, quem mala fide citasse Lutherum jam supra ostendimus.

§. XXXVII. De sexta & septima petitione nil addo. Epilogum, seu *Doxologiam*, Observator Halensis denuo derivat e *Cabbala*, & nescio quæ mytheria *Sephirothica* in ea sibi invenisse videtur. Verba ipsa suo loco jam recitavimus. Summa eorum huc redit, mentionem in epologo fieri *potentia*, quæ sit sephirah quinta, & *gloria*, quæ sit sephirah octava. Ad illam commode referri posse *magnitudinem*, quæ sit quarta, ad hanc vero *pulchritudinem*, quæ sit sexta sephirah. Addi denique in sempiternum; quorsum reliquæ duæ Sephiroth, victoria & æternitas, commode revocari queant.

§. XXXVIII. Ac memini quidem *B. Saubertum* in eadem fuisse sententia, quod tum *doxologia*, tum *amen* adjectum, a formulis precandi, Ebræis usitatis, depromptum sit *Stante*, inquit, *templo*, quoties in eo mentio nominis Dei facta, *populus conjuncta voce, certa formula, qua regnum Dei commemorari opus erat, respondit: eademque preces in sine obsignavit. Cujus vicem extra sanctuarium finitis Orationibus Sacerdotum, & alias, pro antiphona erat amen. Et post aliqua: Ultramque formulam Dominus noster J. C. Orationi Dominica in clausulam adjecit Matth. VI, 13. illam quidem b. v. quia tuum est regnum, & potentia, & gloria, in secula seculorum - - Quare illam placuerit adjicere, nostrum non est, judicare. Nihilominus cum vocem βασιλείας in capite, & calce precum locaverit, nescio, an ad Canonem respexerit Judæorum omnium severissimum, & præcipua religione æstimatum, qui extat in Mass. Brachos: Omnis precatio, in qua non extat vocula regnum, (Dei) non est precatio. Hactenus Saubertus, cujus in sententiâ eum deprehendo errorem, quem jam in alijs notatum memini, quod nempe illa omnia, de quibus παραδιδόν τι, apud Talmudistas, vel Cabbalistas, vel alios hujusmodi scriptores offenderunt, Christianos ab Ebræis velut mutuo petisse putant, quum potius sit invertenda sententia, & dicendum, Judæos Talmudistas, & Cabbalistas si quid Christianorum formulis, aut institutis simile, ac conforme tradunt, id Christianis, eorundemque libris vel suffuratos fuisse. Scripta saltem Apostolorum, veterumque Doctorum in Ecclesia, multo sunt, quam vel Cabbala*

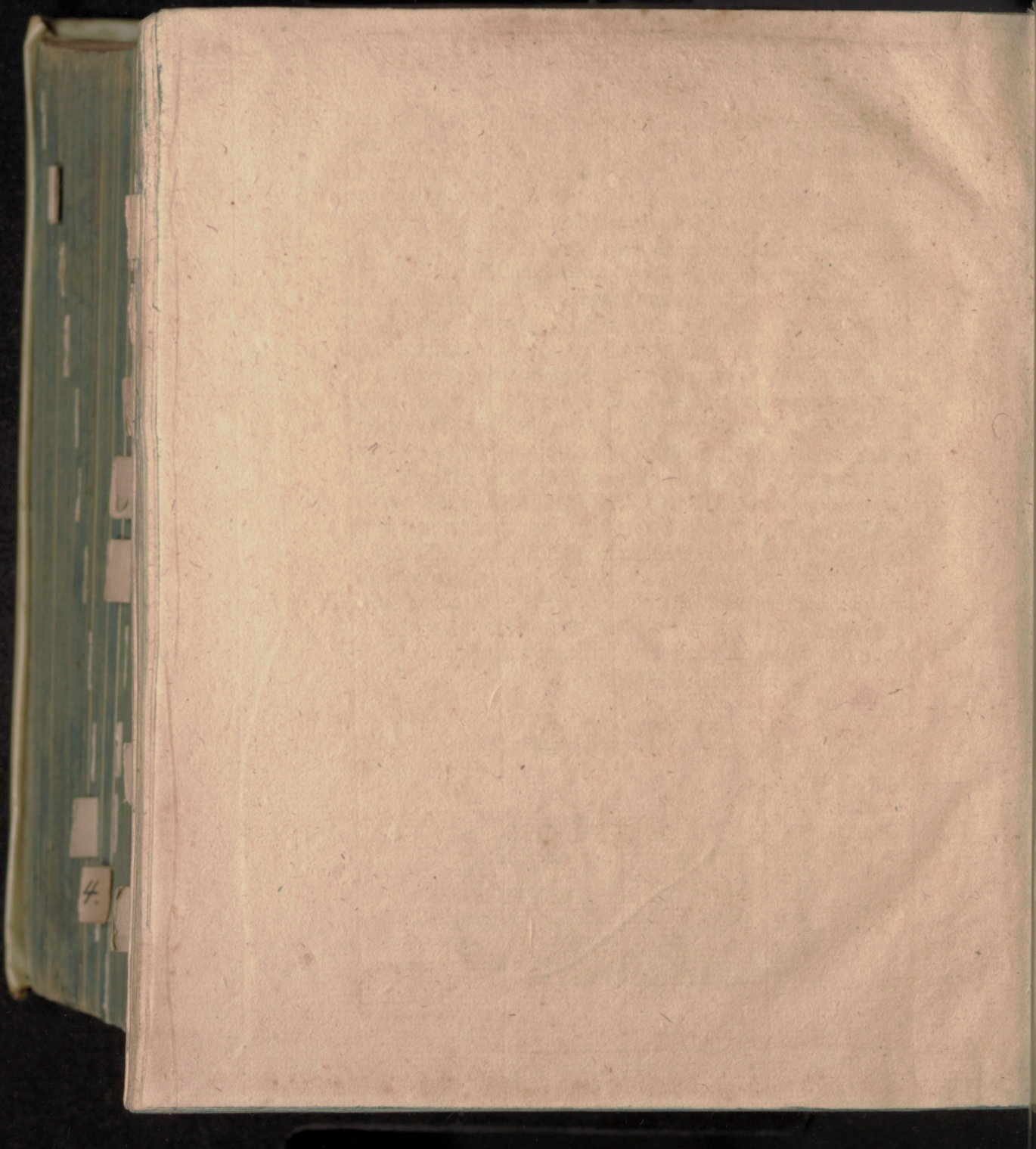
bala vel *Talmud*, antiquiora. Cumque negari non possit, Judæos, maxime *Hellenistas*, Alexandriae & alias, multa sapientum Græcorum placita suæ religionis capitibus aspersisse, quis dubitet, eosdem post excidium Urbis, & templi, cum viderent magis magisque doctrinam de Christo invalescere per orbem, & multa scriberentur, de Nostris institutis, atque sententiis, harum etiam partem aliquam suis voluminibus ingessisse? Quicquid vero hujus rei sit, in *Sauberti* saltem, de Doxologia origine, sententia, nervum consecutionis desidero. Nec enim, iudicio nostro, sequitur: Ebræi in quadam precandi formula mentionem fecerunt regni Dei: Christus etiam ejus mentionem facit in sua: Ergo Christus ab Ebræis eandem est mutuatus. Namque & multa Græcorum, & Latinorum dicta, cum Ebræorum placitis, formulisque, consentiunt, quos tamen propterea ab illis petitas esse mutuo, non est putandum. Imo vero epilogus Orationis Dominicæ ne quidem illi, qua de agitur, Ebræorum formulæ omnino respondet. Hæc enim ita se habet: *Benedictum, sit nomen gloriæ regni ejus in sempiternum*: quæ verba plurimum sunt diversa ab illis: *Tuum est regnum, & potentia & gloria*. Neque etiam observatio illa, quod precatio, sine mentione regni, non sit precatio, Scripturarum consensu nititur, cum hæc multas commemorent, enixissimas & ardentissimas preces, in quibus regni Dei nulla fit mentio, quod vel e sola Psalmorum collatione ostendi potest. Quin potius illud axioma a recentioribus Judæis excogitatum, hominibusque propinatum videtur, quo tanto impensius & studiosius adventum *Messie*, regnumque illius visibile ac mundanum expeterent.

§. XXXIX. Quod autem ad *Observatoris Hal.* sententiam de respectu Epilogi ad *Sephiroth* Ebræorum sententiam attinet, hanc eodem, quo *Sauberti* opinionem, numero, locoque habemus. Enimvero, si constitutum fuit Servatori ad *Sephiroth* Ebræorum respicere, cur non eodem, quo collocari ab his solent, ordine, illas recensuit? Cur modo duas una voce expressit, modo aliquas prorsus præterit? Quo jure magnitudo ad potentiam, seu *Sephirah* quarta ad quintam, & non potius potentia ad magnitudinem refertur? Cur victoria ad sempiternam esse, & non potius ad potentiam

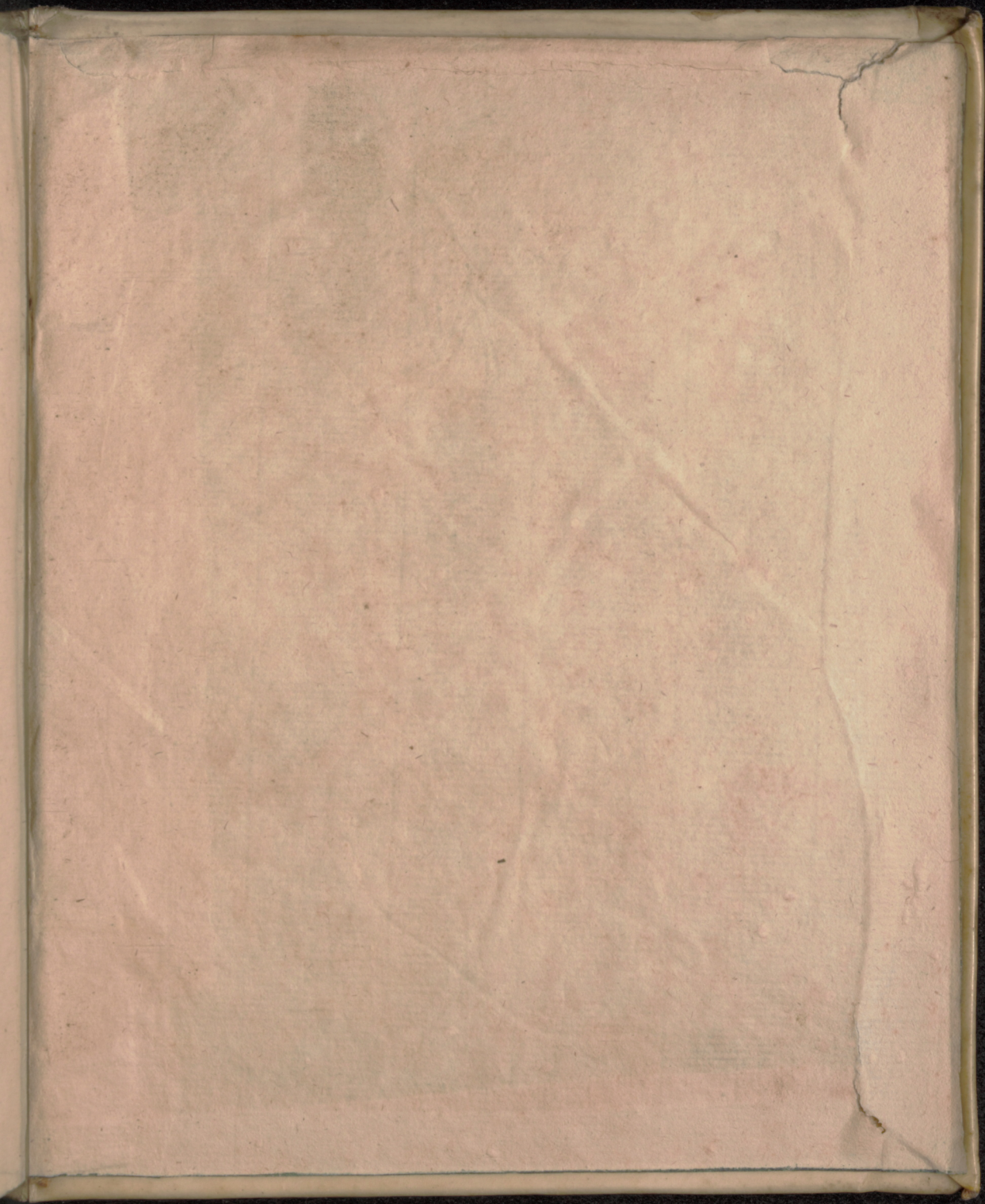
revo-

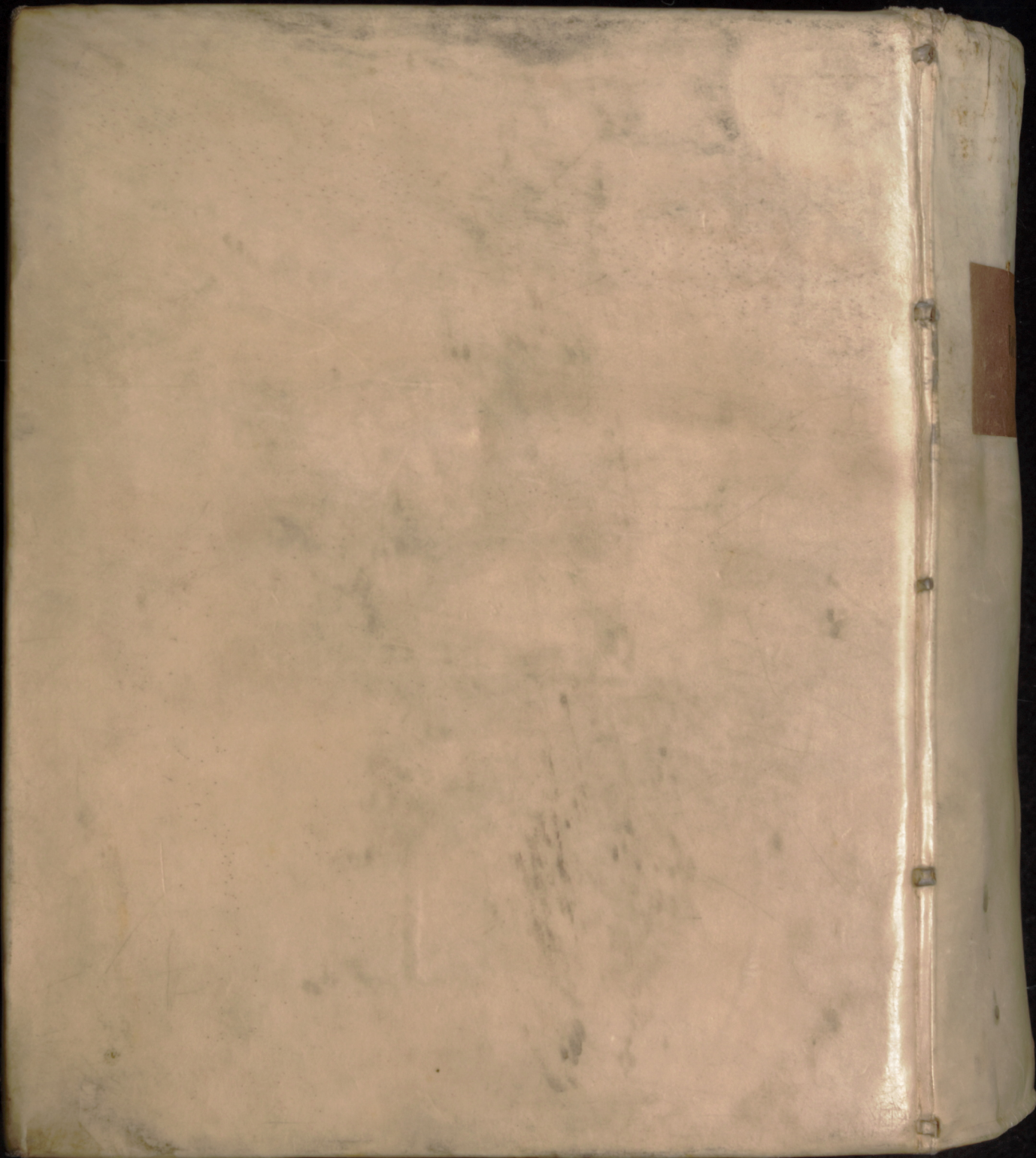
revocatur, quum victoria sit documentum potentia? Denique prætereundum non est, quod & ab aliis recte notatum fuit, errorem commisisse Observatorem, quod ad τὸ in sempiternum retulit duas Sefi-roth נצח & נצח, latineque reddidit, *victoria & æternitas*, quum tamen posterior vox non æternitatem, sed fundamentum significet, adeoque Dei constantiam, & immutabilitatem, in *decernendo* potius & *exequendo*, quam *durando* ac *subsistendo*, insinuet. Interpretem nimirum *Isaaci Lorientis* non satis affectus fuit, qui τὸ nezach reddidit *victoriam*, vel *æternitatem*, non quod putaret idem vocabulum uno, eodemque in loco, utrumque significare, sed ut doceret, utroque sensu accipi vocabulum posse, optionemque adeo relinqueret aliis, utro velent h. l. significatū accipere, & numme illud nezach velent interpretari victoriam, an vero æternitatem, quia utrumque non quidem hoc in loco significet, alias tamen significare possit. Noster autem illa vocis æquivocatione ad fingendas duas distinctas Sefi-roth usus est, erroremque non unum commisit. Primo, quod τὸ נצח aliter, quam debuit, reddidit. Deinceps quod sensu *composito* accepit, quod accipiendum erat *diviso*. Porro, quod una αἰῶνος voce diversissima Dei attributa, victoriam nempe & æternitatem, quorum alterum *operatur*, alterum *quiescit*, complexus fuit. Postremo, quod αἰῶνος nomine victoriam notari credidit, cui tamen, ut potentia infinita exercitio, & documento, eum æternitate, qua tali, nihil est commercii.

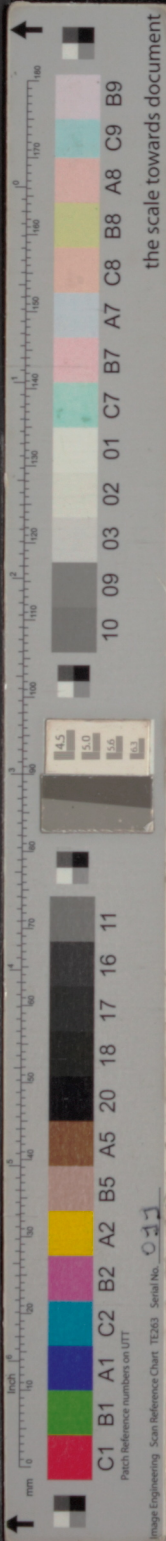
§. XL. Tot nempe, ac tantis, difficultatibus implicari videmus nimios Cabbalæ admiratores. Quanto satius fuerat, sanctissimam pre-cationis formulam, non cum doctrina Sefi-rotica, quæ *Pythagora* magis, aut *Platonis*, quam Spiritus gratia & precum, scholam sapit, sed cum Scripturæ V. T. oraculis conferre. Uti enim πᾶσα γραφή est θεόπνευτος, & ipsissimus Christi Spiritus per os Prophetarum locutus fuit; ita, si omnino aliquis sit ostendendus consensus, epilogi, ac doxologia in hac Oratione vestigia in Scripturis V. T. nullo negotio deprehenduntur. *Psalmo* enim *XXII*, 28. legitur τὸ κυρίου ἡ βασιλεία, Domini est regnum: Apud *Jobum*: πᾶς αὐτῶ σοφία καὶ δύναμις: & *Psalmo* *LXIII*, 2. δύναμις καὶ δόξα conjunguntur. Imo vero, si sententiam spectemus, eadem prope doxologia usus fuit *David* *i. Chr. XXII*. u. quando ad Deum conversus: *Tua*, inquit, *Domine magnificentia est, & potentia, & gloria, victoriaque & virtus: Tu enim rex es eorum, quæ in cælo, atque in terra.* Quibus verbis & ipsi Deo gratias agimus, quod adesse meditationibus nostris dignatus fuit, præsentemque Dissertationem finimus.

4

the scale towards document

De (o) H

den / darinnen erkühnet sich der arme Sünder ab
und seine gute Werke mit Christi Verdienst zu
vonn er zu Gott saget: Ich überreiche deiner
Majestät / in Vereinigung der Verdienste / des
Lebens und Sterbens Christi / der allerheilig
au nnd aller Heiligen / ist vor allemahl / alle
te / mit dem kostbarsten Blut Jesu / unsers
waschen / und darein gewickelt. Ja er sicket
e der Heiligen selbst ins Vater unser / und spricht
t: Vater unser / der du bist im Himmel / durch
welche ich dir nebst denen Verdiensten Chri
sten Jungfrau und aller Heiligen überbringe /
Nahme gebeiligt / zukomme dein Reich ic.
a Christum vor den einzigen Mittler? Oder läßt
es damit entschuldigen / daß Moses ein Mund
und der Menschen gewesen? Man hat noch vor
t / mit approbation vieler Universitäten und
esandten / gelehret / Maria sey die Zuflucht auch
nder / welche in Todtsünden stecken / darinnen
sch nicht Busse thun / oder die Busse veräumen.
berühmte und discrete Leute in der Päpstischen
mäßigen Dienst und Erhebung Maria wiederra
entlich improbiret / daß man davor halte / Maria
Hölle erlösen / daß man sein Herz theile / und
ümb Gottes Willen / sondern neben Gott /
verehre / als wenn ohne sie kein Zugang durch
Gott wäre / sie allmächtig / eine Erlöserin und
neane / und daß man vom Richterstuhl Got
rien appelliren könne / welche die Kirch / als
re / ja auf welche mehr Vertrauen / als auf Gott
; so hat man nicht allein zu Rom im Jahr 1673
ng / so doch verschiedene Erzbischöffe und grosse
iret / gänglich verdammt; sondern auch viel Bü
eschrieben / und die Abgötterey zu rechtfertigen
e denn Laurentius von Dript / dessen Schrift
B 3 über